

*Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою;
у випадку розбіжностей, просимо звертатися
до оригіналу англійською мовою*

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
16 серпня – 15 листопада 2018 року**

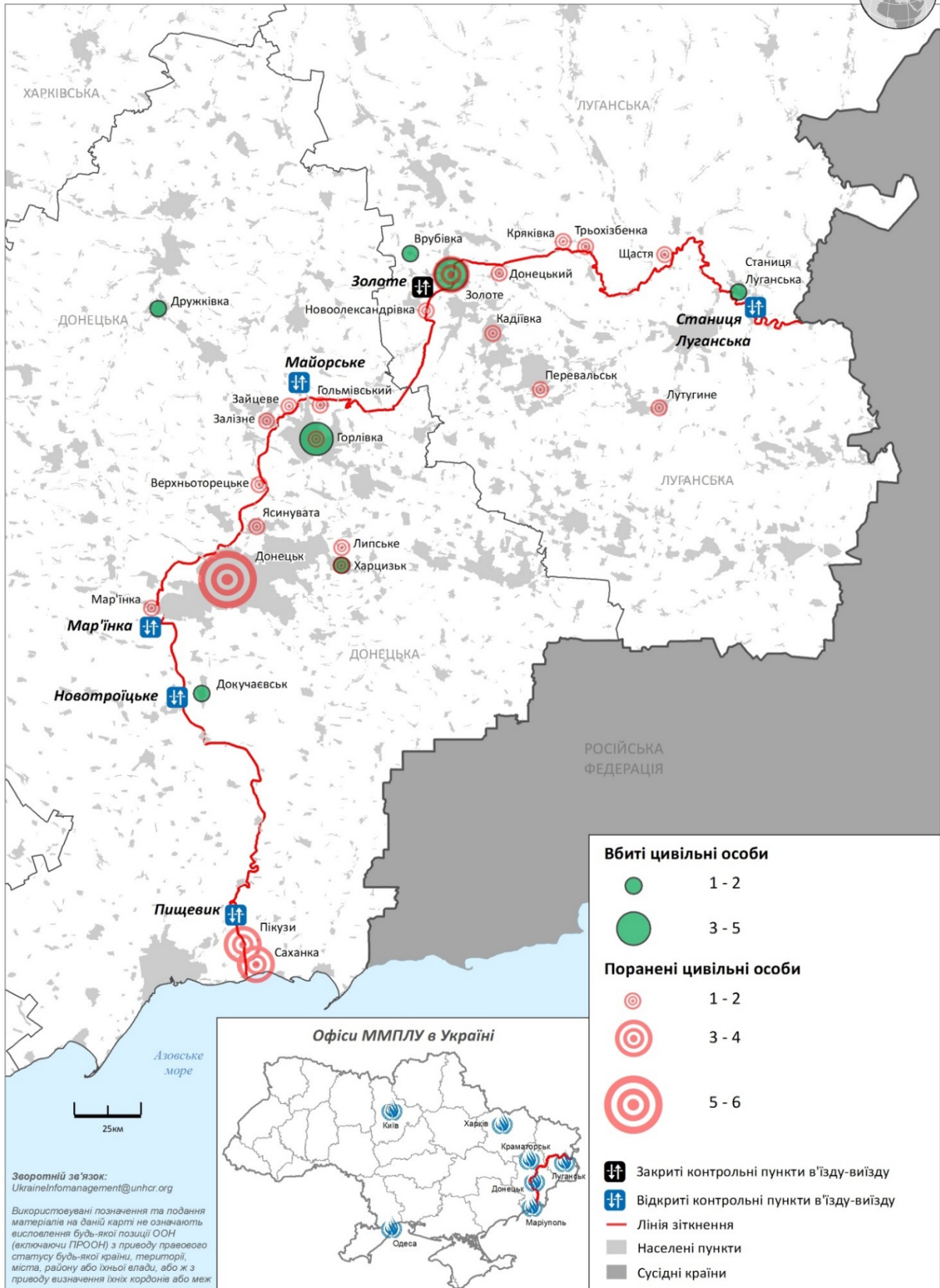

I.	Резюме.....	1
II.	Методологія УВКПЛ.....	3
III.	Вплив бойових дій.....	4
	A. Ведення бойових дій та жертви серед цивільного населення.....	5
	B. Економічні та соціальні права осіб, постраждалих від конфлікту.....	8
	1. Засоби правового захисту та відшкодування для населення, постраждалого від конфлікту.....	8
	2. Право на реституцію та компенсацію за використання або пошкодження приватного майна.....	9
	3. Право на соціальне забезпечення та соціальний захист.....	10
	4. Свобода пересування, ізольовані громади та доступ до основних послуг.....	11
IV.	Право на особисту недоторканність.....	12
	A. Доступ до затриманих і умови тримання під вартою.....	12
	B. Свавільні затримання, насильницькі зникнення та викрадення, катування і жорстоке поводження.....	13
	C. Становище осіб, ув'язнених до початку конфлікту.....	14
	D. Особи, зниклі безвісти.....	15
V.	Відправлення правосуддя.....	15
	A. Право на справедливий судовий розгляд.....	15
	B. Відповідальність за акти насильства, пов'язані з заворушеннями та порушеннями громадського порядку.....	17
	1. Відповідальність за вбивства протестувальників під час протестів на Майдані.....	17
	2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі.....	18
VI.	Демократичний/громадянський простір і основоположні свободи.....	18
	A. Свобода думки та вираження поглядів, свобода засобів масової інформації.....	19
	B. Дискримінація, мова ворожнечі, насильство на расовому підґрунті та прояви нетерпимості.....	20
	1. Випадки насильства і залякування.....	20
	2. Проект закону про державну мову.....	21
	C. Свобода мирних зібрань та об'єднання.....	22
	D. Свобода релігії або переконань.....	23
	E. Виборчі права.....	24
VII.	Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі.....	24
	A. Свобода думки та вираження поглядів.....	25
	B. Позбавлення волі.....	25
	C. Право зберігати свою ідентичність, культуру і традиції та свобода об'єднання.....	26
	D. Майнові права і рівний доступ до державних послуг.....	26
VIII.	Технічне співробітництво і розбудова спроможності.....	27
IX.	Висновки та рекомендації.....	27

Україна: Жертви серед цивільного населення вздовж лінії зіткнення за період з 16 серпня по 15 листопада 2018 року

I. Резюме

1. Ця двадцять четверта доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹, та охоплює період з 16 серпня до 15 листопада 2018 року.

2. УВКПЛ задокументувало 242 порушення, які мали місце впродовж звітного періоду. Це відображає збільшення кількості порушень та ущемлень прав людини порівняно з задокументованим УВКПЛ у попередньому звітному періоді з 16 травня до 15 серпня 2018 року. Із порушень, задокументованих у звітному періоді, 35 порушень прав людини виникли раніше². Така затримка у звітуванні зазвичай спричинена тим, що часто потрібний час для того, щоб знайти осіб, які стали жертвами сексуального насильства, жорстокого поводження і катувань, або для того, щоб вони вирішили розповісти про те, через що вони пройшли.

3. Уряд України несе відповідальність за 147 із зафіксованих порушень, озброєні групи – за 28 зафіксованих, а Уряд Російської Федерації (як окупаційної держави³ в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі⁴) – за 32 з зафіксованих порушень⁵.

4. За звітний період, робота на території, яка контролюється самопроголошеною «Донецькою народною республікою» та самопроголошеною «Луганською народною республікою» була обмежена⁶. Постійні обговорення у форматі регулярних зустрічей з представниками як «Донецької народної республіки», так і «Луганської народної республіки» ще не забезпечили відновлення діяльності УВКПЛ на території, яку вони контролюють, так само, як і безперешкодний доступ до затриманих на цих територіях.

5. Російська Федерація, як окупаційна держава у Криму, досі не надала УВКПЛ доступу на півострів згідно з резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 68/262, 71/205 і 72/190. Враховуючи ці умови, УВКПЛ продовжило здійснювати моніторинг ситуації з прав людини на території, тимчасово окупованій Російською Федерацією, у віддаленому режимі за допомогою інтерв'ю з жертвами, їх сім'ями та адвокатами, а також здійснюючи виїзди на адміністративну межу з материковою Україною.

6. Кількість жертв серед цивільного населення продовжила зменшуватися, що відповідає тенденції, яка встановилася у 2018 році. Впродовж звітного періоду цьому сприяли два послідовні погодження⁷ щодо поновлення режиму припинення вогню, узгоджені Тристоронньою контактною групою в Мінську. За період із 16 серпня до 15

---

¹ ММПЛУ була направлена в Україну 14 березня 2014 р. для здійснення моніторингу ситуації з правами людини в країні з особливою увагою на Автономну Республіку Крим, східні та південні регіони України, а також підготовки та подання доповідей щодо цього із наданням рекомендацій Уряду України та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у галузі прав людини. Більш детальну інформацію див. у пп. 7-8 доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні від 19 вересня 2014 р. (A/HRC/27/75).

² Це відображає збільшення порушень, які УВКПЛ задокументувало упродовж попереднього звітного періоду, який охоплював період з 16 травня по 15 серпня, а саме – 162 порушення прав людини. З них – 85 порушень прав людини відбулися під час того ж звітного періоду.

³ Див. резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 71/205 від 19 грудня 2016 р., яка посилається на Крим як окупований Російською Федерацією, та резолюцію 72/190 від 19 грудня 2017 р., яка закликає Російську Федерацію дотримуватись своїх зобов'язань у якості окупаційної держави в Криму.

⁴ Надалі – «Крим».

⁵ Ці цифри не включають жертви серед цивільного населення, спричинені збройним конфліктом.

⁶ Надалі – «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка».

⁷ «Хлібне перемир'я» що почалося 1 липня, і «шкільне перемир'я», що почалося 1 вересня.

листопада УВКПЛ зафіксувало 50 жертв серед цивільного населення (14 загиблих і 36 поранених), що на 52,4 відсотка менше порівняно з попереднім звітним періодом.

7. Тим не менш, окремі сутички та локальні перестрілки сприяли стійкій небезпеці. Урядові сили та озброєні групи продовжували практику розташування своїх позицій та просування у населених районах, цим розділяючи села, наражаючи цивільних мешканців на підвищену небезпеку, та руйнуючи їх способи та засоби подолання наслідків конфлікту. Приблизно 36 відсотків жертв серед цивільного населення за звітний період було спричинено обстрілами та легкими озброєннями, причому більшість із них була зафіксована на території, яка контролюється озброєними групами, і можуть бути віднесені до дій Уряду.

8. Широкі верстви населення, включно з уразливими групами, як-от літні люди, діти та особи з інвалідністю, страждають від соціально-економічних перешкод, створених збройним конфліктом. Непропорційні обмеження свободи пересування вздовж лінії зіткнення і через неї продовжують перешкоджати у доступі до реалізації соціальних прав (як-от отримання пенсій та соціальних допомог). Це також уповільнює доступ до основних послуг, включаючи, до водопостачання, санітарії, опалення і медичного обслуговування. Враховуючи відсутність відшкодування і компенсації у випадку смерті, поранення і так само - за пошкоджене або зруйноване майно, соціально-економічні умови життя населення, постраждалого від конфлікту, включаючи внутрішньо переміщених осіб (ВПО), продовжують погіршуватись.

9. Упродовж періоду, який розглядався, відбувся ряд покращень, які регулюють можливість внутрішньо переміщених осіб здійснювати своє право на соціальне забезпечення і соціальний захист. Тепер Уряд України повинен забезпечити ефективну реалізацію цих заходів, щоб змінити життя людей на краще. Забезпечення здійснення і ефективного захисту соціальних та економічних прав є рушійною силою соціальної згуртованості й може сприяти зміцненню миру та стабільності.

10. УВКПЛ продовжило документувати порушення права на справедливий судовий розгляд осіб, обвинувачених у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, особливо порушення, що стосуються примусового отримання зізнань і порушення презумпції невинуватості. Як і раніше, викликають занепокоєння фізичні напади на адвокатів, працюючих за такими справами. УВКПЛ відзначило позитивні зрушення у встановленні особи снайпера з числа Внутрішніх військ, підозрюваного у вбивстві протестувальника 20 лютого 2014 року в контексті масових зібрань на Майдані Незалежності. У судовому переслідуванні за вбивства, скоєні 2 травня 2014 року в Одесі, істотного прогресу не спостерігалось.

11. УВКПЛ також продовжило документувати випадки дедалі жорстокіших нападів на журналістів і працівників засобів масової інформації, активістів громадянського суспільства, членів політичних партій і адвокатів у справах, пов'язаних із конфліктом, скоєних членами крайніх правих груп, що звучує демократичний та громадянський простір в Україні. Такі напади стають дедалі більш відкритими, живлячи нетерпимість та дискримінацію, придушуючи свободу вираження поглядів і створюючи небезпеку руйнування верховенства права, що є невід'ємними елементами забезпечення сумлінності наступних президентських і парламентських виборів, які відбудуться у 2019 році. Попри наявні докази, зокрема публічні заяви про відповідальність членами крайніх правих груп у соціальних мережах, правоохоронні органи часто не притягають осіб, які скоїли такі жорстокі напади, до відповідальності. За звітний період, УВКПЛ задокументувало 59 порушень основоположних свобод, таких як: свободи думки та вираження поглядів, свободи мирних зібрань і об'єднання, свободи релігії або переконань, а також права на захист від дискримінації та права на рівний захист законом, що на 31 відсотків більше кількості задокументованих нападів, порівняно з попереднім звітним періодом (16 травня – 15 серпня 2018 року).

12. УВКПЛ відзначило зростання напруженості між православними громадами та церквами в Україні у світлі розвитку подій відносно надання автокефалії православній церкві в країні. 11 жовтня 2018 року Святий і Священний Синод Вселенського патріархату прийняв рішення надати автокефалію православній церкві

Україні⁸. Беручи до уваги підвищену напруженість між православними громадами, УВКПЛ закликає всіх зацікавлені групи та всіх зацікавлених осіб ужити всі необхідні заходи для запобігання будь-яких потенційних спалахів насилля.

13. УВКПЛ також стежить за перебігом подій стосовно законопроекту, яким встановлюється нова політика щодо державної мови, і закликає переглянути його, щоб забезпечити справедливий баланс між збереженням державної мови як інструмента єднання суспільства та захистом прав меншин, наголошуючи, що розроблення такого законодавства потребує скоординованого підходу.

14. За відсутності будь-яких ознак поліпшення загальної ситуації щодо прав людини в Криму, Російська Федерація продовжила запроваджувати та застосовувати на півострові свою правову систему у порушення своїх зобов'язань, як в окупаційній державі, згідно з четвертою Женевською конвенцією⁹. УВКПЛ задокументувало 44 порушень прав людини в Криму. Це, зокрема, свавільне застосування у Криму органами влади Російської Федерації законодавства про протидію екстремізму, що придушує інакомислення, вселяє страх і не дозволяє людям користуватися свободою вираження поглядів і свободою об'єднання.

15. УВКПЛ здійснило 300 подальших дій задля сприяння захисту прав людини, пов'язаних із задокументованими справами, включно, моніторинг судових засідань, візити до місць тримання під вартою, перенаправлення справ до відповідних державних установ, гуманітарних організацій та неурядових організацій (НУО) і співробітництво з правозахисними механізмами Організації Об'єднаних Націй¹⁰ і так само представниками «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки».

16. Виходячи з задокументованої інформації, УВКПЛ виділило більший обсяг ресурсів на заходи з технічного співробітництва і розбудови спроможності. УВКПЛ провело два навчальних заняття з питань запобігання свавільному затриманню, катуванням і сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, а також із питань захисту свободи пересування та житлових, земельних і майнових прав, провело аналіз проекту закону щодо державної мовної політики і надало відповідні рекомендації, надало підтримку Групі з запобігання втрат серед цивільного населення (ГЗВЦН), яку нещодавно було створено у рамках Операції об'єднаних сил (ООС) Збройних Сил України.

II. Методологія УВКПЛ

17. Ця доповідь заснована на 119 поглиблених інтерв'ю з жертвами та свідками. Результати включаються до доповіді за умови, що дотримано стандарт доказування, який передбачає наявність «розумних підстав». Цей стандарт дотримується, якщо достатній та достовірний масив первинної інформації, зібраної під час інтерв'ю (з жертвами, свідками, родичами і адвокатами жертв), поїздок на місця, зустрічей з представниками Уряду, громадянським суспільством та іншими співрозмовниками і моніторингу судових засідань, відповідає вторинній інформації, визнаній достовірною й такою, що заслуговує на довіру, як-от результати аналізу судових документів, офіційні звіти, матеріали з відкритих джерел та інші актуальні матеріали. УВКПЛ проявляє таку ж належну сумлінність і застосовує такий самий стандарт доказування в процесі документування жертв серед цивільного населення¹¹.

⁸ Повний текст оголошення Вселенського Патріархату 11 жовтня 2018 р. доступний за посиланням <https://www.patriarchate.org/-/communiq-1>

⁹ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо ситуації з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, A/71/205 (2016 р.) та A/72/190 (2017).

¹⁰ Мандатарії спеціальних процедур Ради ООН з прав людини, договірні органи з прав людини та Універсальний періодичний огляд.

¹¹ УВКПЛ документує жертви серед цивільного населення шляхом вивчення широкого кола джерел і видів інформації, оцінюючи при цьому їх достовірність та надійність. Під час аналізу кожного інциденту, УВКПЛ ретельно перевіряє інформацію про жертви з якомога ширшого переліку джерел, зокрема, відкритих доповідей ОБСЄ, свідчень жертв та свідків, учасників бойових дій, лідерів громад, медичного персоналу та інших джерел. У деяких

Інформація використовується тільки за умови згоди її джерел, чим забезпечується належна конфіденційність. Особлива увага приділялася захисту жертв і свідків, при цьому проводилася оцінка ризику помсти.

18. У звітному періоді УВКПЛ не працювало на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», і як наслідок - УВКПЛ довелося розширити віддалений моніторинг ситуації з правами людини.

19. Хоча УВКПЛ не може надати вичерпний виклад усіх порушень прав людини, скоєних на всій території України, воно може задокументувати тенденції порушень і ущемлень прав людини, виходячи з окремих випадків.

III. Вплив бойових дій

Вони звільнили нас – це голосно сказано, якщо чесно. Нас обстрілювали до цього звільнення і нас обстрілюють після нього. Тому я не бачу в цьому сенсу.

- Житель Золото-4, селища, розділеного лінією зіткнення

20. Четвертого жовтня Парламент України продовжив дію Закону «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» до кінця 2019 року¹². Закон передбачає розширення місцевого самоврядування в районах східної України, які не контролюються Урядом; однак немає прогресу щодо його застосування через невиконання взаємних положень щодо безпеки за Мінськими домовленостями¹³.

випадках документування і підготовка висновків можуть зайняти декілька тижнів або місяців, що означає, що кількість жертв серед цивільного населення з часом може бути переглянута з урахуванням нововиявленої інформації. УВКПЛ відносить дії, які призвели до жертв серед цивільного населення, до певної сторони, враховуючи географічне розташування, де це мало місце, напрямок вогню, а також весь контекст навколо інциденту.

¹² Прийняття Закону України «Про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (№ 2588-VIII від 4 жовтня 2018 р.). Закон набрав чинності з 5 жовтня 2018 р.

¹³ Відповідно до статті 10 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», положення щодо розширення місцевого самоврядування обумовлені виконанням пакету вимог щодо безпечних і демократичних виборів, передбачених у законі, включно з виведенням озброєнь і усіх незаконних збройних формувань.

А. Ведення бойових дій та жертви серед цивільного населення¹⁴

21. Незважаючи на два перемир'я поспіль, погоджені Тристоронньою контактною групою в Мінську¹⁵, цивільні особи залишалися у небезпеці через окремі сутички, локальні перестрілки та незначні зміщення лінії зіткнення. Особливо часто сутички траплялися навколо оспорюваного міста Золоте¹⁶ на заході Луганської області. На контрольованій Урядом України території та території, яка контролюється озброєними групами, УВКПЛ спостерігало нехтування принципами розрізнення і прийняттям запобіжних заходів, що призводило до жертв серед цивільного населення та пошкоджень об'єктів цивільної інфраструктури. Міни та вибухонебезпечні пережитки війни (ВПВ), як і раніше, становили серйозну загрозу для цивільних, які мешкають у зоні конфлікту.

22. Упродовж звітнього періоду, з 16 серпня до 15 листопада 2018 року, УВКПЛ зафіксувало 50 жертв серед цивільного населення, пов'язаних із конфліктом: 14 загиблих (вісім чоловіків, три хлопчиків, дві жінки та одна дівчинка) та 36 поранених (22 чоловіка, десять жінок, три хлопчики та одна дівчинка)¹⁷. Це на 52,4 відсотка менше порівняно з попереднім звітним періодом, з 16 травня до 15 серпня (105 жертв серед цивільного населення¹⁸), і на 43,8 відсотка менше, ніж за відповідний період 2017 року (89 жертв серед цивільного населення¹⁹). Ці цифри демонструють, що можливо зменшити кількість жертв серед цивільного населення в результаті ведення бойових дій, особливо внаслідок використання озброєнь вибухової дії з великою площею ураження²⁰.

¹⁴ УВКПЛ не стверджує, що статистичні дані, представлені у цій доповіді, є повними. Дані стосовно жертв серед цивільного населення можуть бути заниженими через труднощі, характерні для середовища роботи, зокрема через відсутність доступу до окремих географічних районів протягом певних проміжків часу. Загалом, за весь період конфлікту, з 14 квітня 2014 року до 15 листопада 2018 року, УВКПЛ зафіксувало 3020 жертв серед цивільного населення (1791 чоловіків, 1045 жінок, 98 хлопчиків, 49 дівчаток і 37 дорослих, чья стать невідома). З урахуванням 298 загиблих під час авіакатастрофи рейсу МН17 «Малайзійських авіаліній» 17 липня 2014 року, загальна кількість цивільних осіб, загиблих через конфлікт, становить щонайменше 3318. За оцінками УВКПЛ, загальна кількість поранених цивільних осіб по стану на листопад 2018 року становить від 7000 до 9000 осіб.

¹⁵ «Хлібне перемир'я», що почалося 1 липня, і «шкільне перемир'я», що почалося 1 вересня.

¹⁶ Місто Золоте складається з п'яти житлових масивів: Золоте-1, -2, -3, -4 та -5. Перші три перебувають під контролем Уряду, Золоте-5 знаходиться під контролем озброєних груп, а Золоте-4 контролюється ЗСУ і озброєними групами. Відповідно, УВКПЛ може посилатися на конкретний район у відповідній адміністративній одиниці, щоб зазначити місце інциденту та проблеми з правами людини.

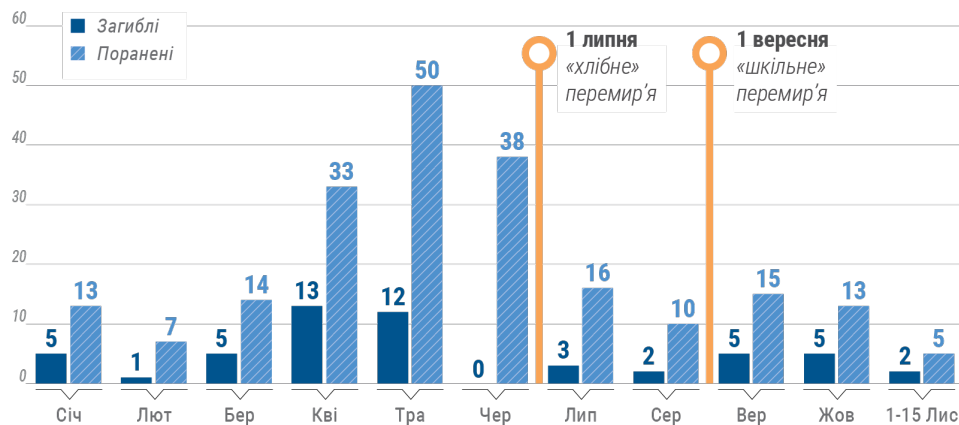
¹⁷ 31 жертва серед цивільного населення у Донецькій області (24 на території, яка контролюється озброєними групами та 7 на території, яка контролюється Урядом), та 19 у Луганській області (11 на території, яка контролюється озброєними групами, 5 на території, яка контролюється Урядом і 3 у «нічійній землі»).

¹⁸ 12 загиблих і 93 поранених.

¹⁹ 17 загиблих і 72 поранених.

²⁰ Зброя з великою площею ураження включає: а) боєприпаси з великим радіусом ураження, наприклад, великі бомби або ракети; б) зброю, яка, як правило, має неточну систему доставки, як-от некерована зброя непрямого наведення, зокрема артилерія та міномети; та в) зброю, призначена для доставки боєприпасів для одночасного ураження цілей на значних площах, наприклад, реактивні системи залпового вогню і касетні боєприпаси.

ХРОНОЛОГІЯ ЖЕРТВ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ з 1 січня по 15 листопада 2018 року

Дата створення: 22 листопада 2018 року Джерело: УВКПЛ, Відділ польових операцій та технічного співробітництва

23. Упродовж звітного періоду, артилерійські обстріли та вогонь із легких озброєнь призвели до 18 жертв серед цивільного населення: шість загіблених (чотири чоловіка, одна жінка та одна дівчинка) та 12 поранених (шість чоловіків, чотири жінки, один хлопчик і одна дівчинка), що становить 36 відсотків від загальної кількості. З них, 16 (п'ять загіблених і одинадцять поранених) були зафіксовані на території, яка контролюється озброєними групами (включаючи троє загіблених і троє поранених у Золотому-5), і можуть бути спричинені діями Уряду, а дві жертви (один загіблений і один поранений) – на території, яка контролюється Урядом, і можуть бути спричинені діями озброєних груп.

24. Більшість жертв серед цивільного населення, які спричинені непрямим вогнем із озброєнь вибухової дії, припала на місця, де військові позиції були розташовані поблизу до або безпосередньо в житлових районах, що може становити порушення міжнародного гуманітарного права²¹. 24 серпня у контрольованому Урядом Врубівці (Луганська область) гаубичним снарядом було вбито чоловіка. 26 вересня вогнем із легких озброєнь у контрольованому озброєними групами селі Пікузи, раніше Комінтернове (Донецька область) було поранено двох жінок і одного чоловіка. Обстріл, який призвів до найбільшої кількості смертей, мав місце 13 жовтня, коли жінку і дівчинку (мати й дочку) було вбито мінометною міною у контрольованому озброєними групами Золотому-5. 14 жовтня, внаслідок обстрілу загинув чоловік – в'язень виправної колонії № 57 у Горлівці (Донецька область), що контролюється озброєними групами. 3 серпня 2016 року це – перший випадок, коли особа, яка перебувала під вартою, загинула або була поранена в результаті обстрілу²².

²¹ Ст. 13(1) Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій говорить: «Цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями». Це передбачає зобов'язання кожної сторони конфлікту максимально практично можливою мірою уникати розміщення військових об'єктів у густонаселених районах або поблизу них. Розміщення військових об'єктів у цивільних районах суперечить цьому зобов'язанню. Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичасве міжнародне гуманітарне право, т. I, правило 23.

²² Дев'ять попередніх епізодів обстрілів, під час яких загинули або були поранені ув'язнені і (або) персонал пенітенціарних установ у зоні конфлікту (разом 11 загіблених і 19 поранених), трапилися в період із липня 2014 року до серпня 2016 року.

- Чому ви туди пішли?

- Шукати пригоди.

- Поранений хлопчик, що пережив вибух міни в лісі біля «сірої зони» в результаті якого три інші хлопчики загинули.

25. У звітному періоді на інциденти, пов'язані з мінами²³, припало 34 відсотка всіх жертв серед цивільного населення – 17, серед яких шість загиблих (три хлопчики, два чоловіки і одна жінка) і 11 поранених (вісім чоловіків, два хлопчики і одна жінка). Більшість інцидентів, пов'язаних із мінами, трапилася поблизу лінії зіткнення. 10 вересня неподалік від залізничної станції Кіндрашівка-Нова, що контролюється Урядом, від вибуху міни чи ВПВ загинув чоловік. Його тіло було знайдено у кількох сотнях метрів від «нічийної землі». 30 вересня три хлопчики загинули і один отримав поранення внаслідок вибуху міни чи ВПВ поблизу «нічийної землі» у Горлівці (Донецька область), що контролюється озброєними групами. 18 жовтня внаслідок вибуху міни чи ВПВ загинули чоловік і жінка, які намагалися відремонтувати зламану лінію електропередачі на «нічийній землі» у поділеному селі Золотому-4 (Луганська область). 23 жовтня були поранені двоє працівників, які їхали на ремонт пошкодженого водопроводу, що з'єднує Горлівку, яка контролюється озброєними групами, та Торецьк, що контролюється Урядом (обидва у Донецькій області). Цей водопровід постачає чисту воду приблизно для 45 тис. людей²⁴. Поводження з ВПВ²⁵, переважно з ручними гранатами, стало причиною ще 14 відсотків жертв серед цивільного населення (сім жертв: двоє чоловіків загинули, троє чоловіків і дві жінки були поранені).

26. 1 листопада Україна подала запит на продовження дії статті 5.3 Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін і про їхнє знищення.²⁶ УВКПЛ вітає цей крок, який допоможе Україні дотримуватись своїх зобов'язань відповідно до Конвенції. Ще одним позитивним зрушенням було прийняття в першому читанні проекту Закону²⁷, який може створити законодавче підґрунтя для посилення протимінної діяльності в Україні.

27. Вогонь із стрілецької зброї призвів до шести жертв серед цивільного населення (чотири чоловіки та дві жінки, всі – поранені). Це становить 12 відсотків всієї кількості жертв серед цивільного населення, зафіксованої за звітний період.

²³ Інциденти, у яких цивільні особи загинули або отримали поранення через вибухи мін (протипіхотних або протитранспортних), вибухових пристроїв, які спрацьовують аналогічним чином, як-от міни-пастки, або вибухонебезпечних пережитків війни, які спрацьовують через необережні дії цивільних осіб, що нічого не підозрюють.

²⁴ За даними Кластера ВСГ, кількість інцидентів, пов'язаних із водопостачанням, санітарією та гігієною, за три місяці з середини серпня до середини листопада значно скоротилася: трапилося лише 12 таких інцидентів, що становить приблизно половину кількості інцидентів, зафіксованих за аналогічний період 2017 р. Це можна пояснити «хлібним» і «шкільним перемир'ям». Аварійні роботи на ділянці між Торецьком і Горлівкою почалися після відключення водопостачання за вісім днів до того, тому що витік через інциденти набув надмірних масштабів, а відкриття «вікна тиші» було затримано на кілька днів, оскільки точне місце планового ремонту зазначити було неможливо. Працівники з обох боків лінії зіткнення продовжили роботу й виконали ремонт попри інцидент, відновивши водопостачання.

²⁵ Жертви поводження з ВПВ маніпулювали ним протягом певного періоду часу та докладали додаткових зусиль для того, щоб ВПВ сдетонировав (наприклад, намагаючись розібрати його).

²⁶ Інформація доступна за посиланням <https://www.apminebanconvention.org/status-of-the-convention/clearing-mined-areas/article-5-extensions/states-parties-requests-for-extension-deadlines/>

²⁷ Проект Закону «Про протимінну діяльність в Україні» № 9080-1 від 19 вересня 2018 року. Прийнятий у першому читанні 6 листопада 2018 року.

28. Звітний період був відзначений інцидентом, у якому дві цивільні особи були поранені вибуховим пристроєм, скинутим із самостійно модернізованого комерційного безпілотного літального апарату, що був запущений над с. Саханка (Донецька область), яке контролюється озброєними групами. Це – перші жертви серед цивільного населення в результаті використання безпілотного літального апарату, зафіксовані УВКПЛ за весь період конфлікту, й перший удар із повітря,

ПРИЧИНИ ЖЕРТВ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

Дата створення: 22 листопада 2018 Джерело: УВКПЛ, ВПОТС

зафіксований з 2014 року, що спричинив жертви серед цивільного населення. УВКПЛ нагадує, що застосування безпілотних літальних апаратів регулюється міжнародним гуманітарним правом, а саме – забороняються невідбиркові напади і необхідно дотримуватись пропорційності та вжиття запобіжних заходів під час атак, і закликає використовувати безпілотні літальні апарати суворо за дотриманням цих норм, щоб зберегти життя цивільних і критичну цивільну інфраструктуру.

29. УВКПЛ вітає створення Групи з запобігання втрат серед цивільного населення (ГЗВЦН) у рамках Операції об'єднаних сил (ООС). ГЗВЦН збиратиме інформацію про жертви серед цивільного населення в результаті бойових дій та надаватиме командуванню ООС рекомендації щодо запобігання жертв серед цивільного населення.

В. Економічні та соціальні права осіб, постраждалих від конфлікту

30. Понад чотири мільйони осіб²⁸, постраждалих від конфлікту, включаючи більш ніж 1,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і мешканці ізольованих громад вздовж лінії зіткнення, продовжують страждати від браку належного житла та відсутності доступу до послуг, зокрема до водопостачання і опалення, через відсутність механізмів правового захисту та відшкодування. ВПО і жителі території, яка контролюється озброєними групами, стикаються з труднощами в отриманні пенсій та соціальних виплат. Зберігаються несутірні обмеження свободи пересування вздовж лінії зіткнення та через неї.

1. Засоби правового захисту та відшкодування для населення, постраждалого від конфлікту

31. Цивільні особи, поранені під час бойових дій, та родичі загиблих у результаті збройного конфлікту продовжують страждати від відсутності комплексної державної політики та механізму забезпечення правового захисту та відшкодування. Крім того, вони досі чекають на виконання змін, внесених до Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», якими його сферу дії поширено на цивільних осіб, які набули інвалідності в результаті бойових дій²⁹. Введення цих змін у дію сповільнилось через відсутність прогресу у створенні спеціальної комісії,

²⁸ Див. План гуманітарного реагування (ПГР) на 2018 р. за посиланням <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-2018-humanitarian-response-plan-hrp>. Зауважимо, що цифри у наступному ПГР., який буде представлений на початку 2019 р., можуть відрізнятися від ПГР на 2018 р.

²⁹ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо посилення соціального захисту учасників антитерористичної операції, учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих таких осіб» (№ 2203-VIII від 14 листопада 2017 р.). Набрав чинності 24 лютого 2018 р.

уповноваженої засвідчувати відповідність установленим критеріям у конкретних випадках.

2. Право на реституцію та компенсацію за використання або пошкодження приватного майна

32. З часу, коли у 2014 році спалахнули бойові дії, у Донецькій та Луганській областях у результаті бойових дій було пошкоджено або зруйновано понад 40 тис. будинків цивільного населення по обидва боки від лінії зіткнення³⁰, надалі сприяючи переміщенню 1,5 млн. людей. Відсутність належного та безпечного житла надалі залишається нагальною соціальною та гуманітарною потребою, що вимагає наявності ефективного механізму реституції та компенсації за приватне майно, зруйноване або пошкоджене в результаті збройного конфлікту по обидва боки від лінії зіткнення. Такий механізм є необхідним для постконфліктного відновлення і забезпечення сталого миру.

Джерело: Головне управління Пенсійного фонду у Донецькій області, Департамент соціального захисту у Луганській області

33. Протягом періоду, який розглядався, Уряд України вніс зміни до Закону «Про житловий фонд соціального призначення»³¹, якими розширено сферу його дії, завдяки чому ВПО мають право взяття на соціальний квартирний облік у рамках чинної системи соціальної підтримки. Це є значним кроком уперед задля забезпечення житлових прав цивільних осіб, переміщених через збройний конфлікт³².

³⁰ План гуманітарного реагування на 2018 р., доступний за посиланням <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-2018-humanitarianresponse-plan-hrp>

³¹ Одним з критеріїв є низький рівень доходу. Середній дохід сім'ї на одну особу повинен бути менше середньої вартості оренди житла у конкретному населеному пункті та менше офіційного прожиткового мінімуму. Для ВПО розрахунок середнього доходу сім'ї не включатиме нерухоме майно: а) розташоване на території, яка не контролюється Урядом; б) розташоване у населених пунктах вздовж лінії зіткнення; в) зруйноване через конфлікт або непридатне для проживання. Для того, щоб ВПО претендували на соціальне житло, їх необхідно буде внести до довгих списків, складених місцевими органами влади (за повідомленнями, у масштабі країни такі списки наразі містять 650 тис. осіб) за місцем їхньої реєстрації як ВПО. Проте, ВПО з інвалідністю (1 та 2 груп) матимуть позачергове право на отримання житла з соціального фонду. Закон, зі змінами, прийнятими 18 вересня 2018 року, доступний за посиланням <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15>

³² Відмітивши це позитивне зворушення, варто підкреслити, що від органів влади очікується додатково представити адміністративну процедуру та більше фінансової підтримки задля забезпечення доступності житла соціального призначення для ВПО.

34. Крім того, Кабінет Міністрів України прийняв зміни до Державної програми щодо доступного житла. Ефективна реалізація цієї реформи дозволить ВПО отримувати житло з державною підтримкою, яка полягатиме у сплаті державою 50 відсотків вартості будівництва, придбання та (або) кредиту³³.

35. На додаток до цих позитивних кроків, військово-цивільні адміністрації Донецької та Луганської областей забезпечили вирішення житлової проблеми постраждалого від конфлікту населення Чигарів і Врубівки, двох населених пунктів, які нещодавно постраждали від бойових дій. Донецька обласна військово-цивільна адміністрація виділила кошти на допомогу сіом сім'ям ВПО, переміщеним із населеного пункту Чигарі, розташованого на лінії зіткнення у Донецькій області. На контрольованій Урядом території Луганської області, Луганська обласна військово-цивільна адміністрація надала житло постраждалим від конфлікту сім'ї, що мешкає у Врубівці. Цей крок є результатом активної роботи з боку УВКПЛ, а також ряду інших організацій, з захисту прав постраждалих людей.

36. Зберігається тривожна тенденція, зокрема урядові сили та озброєні групи просуваються у населені райони вздовж лінії зіткнення, що призводить до розділення населених пунктів, наражаючи цивільних мешканців на підвищену небезпеку, а також призводячи до військового користування та заповідання шкоди майну та переміщенню осіб. На додаток до погіршення ситуації щодо безпеки у Чигарях³⁴, УВКПЛ задокументувало аналогічні проблеми з правами людини у Золотому-4 (Луганська область).

***Ситуація з правами людини на хуторі Вільний у Золотому-4,
(розташований на лінії зіткнення у Луганській області)***

У вересні 2018 Збройні сили України та озброєні групи увійшли на хутір Вільний у Золотому-4, розділивши хутір.

Близько 67 осіб, включаючи дитину, проживали у цій зоні до ескалації бойових дій. Близько 80 відсотків жителів складали люди похилого віку. Вночі 28 вересня озброєні групи "Луганської народної республіки" примусово виселили 13 сімей з їхніх будинків. Озброєні групи не вжили жодних заходів щоб мінімізувати переміщення людей і його негативні наслідки, не надали належного житла переміщеним особам, а також не надали їм інформації щодо компенсації чи переселення.

18 жовтня чоловік і жінка загинули від вибуху міни або ВПВ, намагаючись полагодити лінію електропередач, що була пошкоджена в результаті бойових дій.

---

3. Право на соціальне забезпечення та соціальний захист

37. На порушення права на соціальне забезпечення, ВПО, так само, як і літні особи, які живуть на території, що контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», продовжували стикатися з перешкодами в отриманні пенсії, яка для багатьох є єдиним джерелом доходу та підтримки. У жовтні 2018 року, пенсійні виплати отримали лише 44,7 відсотка пенсіонерів з числа ВПО, зареєстрованих у Донецькій області, та близько 60 відсотків

³³ Порядок забезпечення громадян доступним житлом, затверджений 10 жовтня 2018 р., доступний за посиланням <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-2009-%D0%BF>

³⁴ Див., наприклад, Доповідь УВКПЛ за період із 16 травня до 15 серпня 2018 р., ситуація з правами людини у районі Чигарі.

пенсіонерів серед ВПО, зареєстрованих у Луганській області³⁵. Із позитивних кроків слід зазначити, що 4 вересня Верховний Суд виніс рішення про відновлення пенсійних прав ВПО, якій виплату пенсії було призупинено на основі вимоги щодо верифікації, передбаченої Постановою Кабінету Міністрів № 365³⁶. Це може позитивно вплинути на певну кількість пенсіонерів серед ВПО, які оскаржують припинення виплати пенсій у судах.

38. 20 вересня 2018 року³⁷, Верховний Суд постановив, що відмова у виплаті соціального страхування не може ґрунтуватися на відсутності реєстрації в якості ВПО у осіб, які проживають на території, яка не контролюється Урядом.

39. Незважаючи на ці позитивні кроки з боку судової влади, Уряд продовжує застосовувати політику прив'язки отримання пенсії до реєстрації в якості ВПО. Цю політику слід змінити, забезпечивши рівний доступ до пенсій незалежно від місця проживання або реєстрації в якості ВПО – як жителям територій, що контролюються озброєними групами, так і ВПО, які бажають скасувати свою реєстрацію в якості ВПО.

4. Свобода пересування, ізольовані громади та доступ до основних послуг

40. Люди, які живуть в ізольованих громадах і селах, як-от Травневе та Гладосове (Донецька область), і які розділені лінією зіткнення та відірвані від базових торговельних, медичних і адміністративних об'єктів, особливо страждають і залишаються у небезпеці. Як свідчення збереження соціальних зв'язків між громадами у Донецькій та Луганській областях, щомісяця має місце понад мільйон перетинів лінії зіткнення через п'ять пунктів перетину, один з яких – напівзруйнований дерев'яний пішохідний міст, що є єдиним пунктом перетину в Луганській області. Це ще більше ізолює мешканців території, що контролюється «Луганською народною республікою». УВКПЛ відзначає заходи, вжиті Урядом і відповідними військово-цивільними адміністраціями у Донецькій та Луганській областях для полегшення доступу до укриття, санітарних споруд і опалення на контрольних пунктах в'їзду-виїзду (КППВ) на цих шляхах перетину.

41. Проте, станом на 15 листопада не досягнуто прогресу в прийнятті Кабінетом Міністрів проекту постанови, яким регулюватиметься порядок переміщення осіб і товарів через лінію зіткнення. Більше того, 2 листопада ООС представили наказ, який обмежує кількість перетинів з товарами через КППВ одним перетином на день, за повідомленнями – для запобігання торгівлі через лінію зіткнення. Це може справити негативний вплив на доступ до ринків і продовольства, так само як і на кількість людей, які перетинають КППВ. У цілому, вжиті заходи далеко не достатні для того, щоб усунути непропорційні обмеження свободи пересування і потреб людей щодо доступу до їх соціальних виплат, пенсій, відвідання родичів і догляду за своїм майном, що ще сильніше ізолює мешканців території, яка контролюється озброєними групами, та створює небезпеку серйозних суперечок між ними³⁸.

42. Цієї зими близько 1,3 мільйону людей загрожує значна небезпека припинення водо- і (або) тепlopостачання. Крім того, за офіційними повідомленнями, 3,4 млн

³⁵ Виступи начальника головного управління Пенсійного фонду України в Донецькій області та начальника управління праці та соціального захисту населення в Луганській області на міжнародній конференції «Виплата пенсій внутрішньо переміщеним особам в Україні: як реалізувати конституційне право на пенсію?», Київ, 15 листопада 2018 р.

³⁶ Велика Палата Верховного Суду залишила чинною постанову Верховного Суду від 23 травня 2018 р., згідно з якою припинення виплати пенсії ВПО за результатами перевірки є незаконним і становить втручання у право власності позивача. Повний текст постанови доступний за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76945461>. Див. також Доповідь УВПКЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період із 16 лютого до 15 травня 2018 р., п. 42.

³⁷ Велика Палата Верховного Суду, постанова від 20 вересня 2018 р. Див. повний текст за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76812061>

³⁸ Див. Доповідь УВПКЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 150.і

людей потребують допомоги в отриманні доступу до питної води³⁹. УВКПЛ задокументувало відсутність доступу до питної води, яка досі триває, у Тарамчук (Мар'їнський район) та м. Торецьк, які контролюються Урядом, і селі Старомар'ївка, яка контролюється озброєними групами; від цього потерпає щонайменше 280 осіб, зокрема близько десяти дітей. Роботи з ремонту Південно-Донбаського водогону (ПДВ) просунулися. Проте, райони обслуговування ПДВ залишаються у небезпеці взимку: це, зокрема, Покровськ, Волноваха, Докучаєвськ і Маріуполь, де обстріли призведуть до подальших пошкоджень трубопроводів, що може вплинути на центральне опалення⁴⁰. Цієї зими небезпека через припинення роботи трубопроводів⁴¹ загрожує Торецьку, що на контрольованій Урядом території Донецької області, а також Первомайську, Стаханову, Брянці та Кіровську⁴², що на території, контрольованій озброєними групами, яка обслуговується системою водонапірних станцій «Карбоніт». Четвертий трубопровід, від Петрівського водозабору до Луганська, також є вкрай уразливим через близькість до лінії зіткнення⁴³. Крім того, проблеми з електропостачанням у Луганській області також ставлять під загрозу водопостачання і централізоване тепlopостачання по обидва боки від лінії зіткнення.

IV. Право на особисту недоторканність

43. За звітний період, УВКПЛ задокументувало 40 порушень прав людини, як-от незаконне або свавільне тримання під вартою, катування, жорстоке поводження, сексуальне насильство і (або) загрози для особистої недоторканності, скоєні по обидва боки від лінії зіткнення. З них, 25 порушень прав людини можуть бути віднесені до дій озброєних груп, і 15 – Уряду України. Шість порушень, в результаті чого постраждали дві жертви (чоловіка), мали місце у звітному періоді, та можуть відноситись до дій з боку озброєних груп.

A. Доступ до затриманих і умови тримання під вартою

44. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ користувалося доступом до офіційних місць тримання під вартою та можливістю проводити конфіденційні інтерв'ю з затриманими особами згідно з міжнародними стандартами. Упродовж звітнього періоду, УВКПЛ провело інтерв'ю з 67 особами, затриманими у зв'язку з конфліктом (64 чоловіками та 3 жінками), у слідчих ізоляторах Старобільська, Бахмута, Харкова, Маріуполя, Запоріжжя, Вільнянська, Дніпра, Києва, Миколаєва, Одеси та у виправній колонії Харкова.

45. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ отримало інформацію, яка свідчить про те, що у слідчих ізоляторах Харкова, Запоріжжя Вільнянська, Дніпра, Маріуполя, Одеси має місце дефіцит медичного персоналу, нестача товарів медичного призначення і недоступність медичних послуг у вечірні години та вихідні дні⁴⁴, що сприяє погіршенню стану здоров'я ув'язнених, зокрема осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом⁴⁵.

³⁹ Кластер ВСГ, Бюлетень, 1 січня – 30 червня 2018 р., доступний за посиланням <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/13-wash-cluster-alert-bulletin-01-january-30-june-2018-issue-13>

⁴⁰ Може постраждати близько 800 тис. людей.

⁴¹ Може постраждати близько 45 тис. людей.

⁴² Загалом 180 тис. людей знаходяться під ризиком нестачі води.

⁴³ Могло постраждати близько 300 тис. людей.

⁴⁴ Інтерв'ю УВКПЛ, проведені 30 серпня, 30 жовтня та 13 листопада 2018 року. Зустрічі УВКПЛ 19 вересня, 30 жовтня, 31 жовтня, 7 листопада та 9 листопада 2018 року.

⁴⁵ У 2017 році, як частина реформи пенітенціарної медицини, Кабінет Міністрів України створив державну установу – Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України задля забезпечення незалежності медичних працівників від адміністрацій пенітенціарних установ. Триває процедура передачі майна, медикаментів і медичного обладнання від пенітенціарних установ до Центру охорони здоров'я так само, як і процес працевлаштування на вакантні посади у медичні частини. Відповідно до інформації,

46. Протягом звітнього періоду, УВКПЛ провело інтерв'ю з двома особами, які були звільнені з місць позбавлення волі в Донецьку. З них, одна особа поскаржилась на обмежену медичну допомогу та продовжений робочий час протягом періоду ув'язнення⁴⁶; це підтверджує раніше задокументовані ствердження⁴⁷ щодо умов утримання на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», які також мали місце відносно умов утримання на території, яка контролюється «Луганською народною республікою».

47. Протягом періоду, який розглядався, особи, які проживають на території, контрольованій Урядом України, зіткнулись зі складнощами при спробі встановити контакти з їх родичами, які знаходяться у місцях позбавлення волі на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою». Це підкреслює важливу потребу надати доступ міжнародним моніторам відвідувати та спілкуватись у приватному порядку зі всіма особами, які позбавлені волі, щоб підтвердити умови тримання їх під вартою та поновити контакти з їх сім'ями.⁴⁸

В. Свавільні затримання, насильницькі зникнення та викрадення, катування і жорстоке поводження

48. Упродовж звітнього періоду, УВКПЛ задокументувало випадки, коли особи були затримані Службою безпеки України (СБУ) та обвинувачені у фінансуванні тероризму за володіння бізнесом і (або) сплату «податків» на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою»⁴⁹. УВКПЛ занепокоєне тим, що така практика може продовжуватися й кількість людей, затриманих за такими ж обвинуваченнями, може збільшуватися.

49. УВКПЛ продовжувало отримувати та перевіряти повідомлення про факти катувань, жорстокого поводження і викрадення, які мали місце до початку розглядуваного періоду. Часто УВКПЛ має можливість зафіксувати такі випадки тільки після того, як жертву звільнили, або якщо жертва готова говорити про те, що з нею трапилося. 25 липня 2018 року троє чоловіків були викрадені з будівлі Військово-цивільної адміністрації м. Авдіївки кількома чоловіками у камуфляжній формі та масках, які привезли їх у будинок на околиці міста, де їм, за твердженнями, погрожували та били. Пізніше їх залишили у пошкодженому будинку у місцевості близько до лінії зіткнення⁵⁰.

наданої Міністерством юстиції, станом на 5 грудня 2018 року, працевлаштовано тільки 75% від необхідної кількості співробітників для Центру охорони здоров'я.

⁴⁶ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 26 жовтня 2018 року.

⁴⁷ Загальні умови утримання були описані як погані з неякісними продуктами харчування та недостатнім медичним забезпеченням через нестачу медичного персоналу або небажання співробітників надавати медичну допомогу. Більше – див. доповідь УВКПЛ з 16 листопада 2017 по 15 лютого 2018 (Додаток II), а також доповідь УВКПЛ з 16 травня по 15 серпня 2017 року (параграф 61).

⁴⁸ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 18 жовтня, 12 листопада та 9 серпня 2018 року. Відповідно до Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями (Правила Мандели) засудженим «необхідно надавати можливість спілкуватись, через регулярні проміжки часу та під необхідним наглядом, з їх сім'ями та друзями через письмові переписки та під час побачень».

⁴⁹ Інтерв'ю УВКПЛ, 24 вересня; моніторинг УВКПЛ судового засідання, 16 серпня 2018 року.

⁵⁰ Поліція Авдіївки відкрила кримінальне провадження за ч.2 ст. 146 (викрадення) та ч. 2 ст.187 (розбій), ч.3 ст. 357 (незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим документом) Кримінального кодексу України. Триває досудове слідство під процесуальним керівництвом прокуратури Донецької області. УВКПЛ зауважує, що «адміністративні механізми мають особливо важливе значення для виконання загального зобов'язання щодо якнайшвидшого, ретельного і ефективного розслідування тверджень про порушення прав за допомогою незалежних і безпристрасних органів». Див. Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 31 [80] – Характер загального

50. Щонайменше троє з осіб, переданих на територію, контрольовану «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», у рамках одночасного звільнення 27 грудня 2017 року, стверджують, що під час тримання під вартою на території, яка контролюється Урядом, вони зазнавали жорстокого поводження, катувань і (або) їх тримали без зв'язку з зовнішнім світом, та все ще не мають доступу до правосуддя або способу забезпечити ефективне розслідування порушень, від яких вони постраждали, без ризику знову бути заарештованими⁵¹.

51. У «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці» міжнародні монітори досі не мають постійного безперешкодного та конфіденційного доступу до затриманих; ситуація, яка перешкоджає документуванню ситуації з правами людини та викликає серйозні занепокоєння щодо умов тримання під вартою та поводження із затриманими особами.

52. УВКПЛ продовжує висловлювати стурбованість тим, що на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», панує практика «превентивного арешту» і «адміністративного арешту» на строк 30 діб, що є рівносильним свавільному триманню під вартою без зв'язку з зовнішнім світом⁵². УВКПЛ відомо про щонайменше три випадки «превентивного арешту», що мали місце на території, яка контролюється «Луганською народною республікою», та як мінімум один випадок імовірного свавільного арешту, що мав місце на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», у розглядуваному періоді⁵³. 26 серпня 2018 року чоловік, який проходить замісну підтримувальну терапію, був затриманий «міністерством державної безпеки» («МДБ») «Луганської народної республіки» у пункті пропуску «Ізварине» за підозрою в контрабанді наркотиків⁵⁴. Наступного дня його перевели до будівлі «МДБ» у Луганську, де тримали під вартою без зв'язку з зовнішнім світом майже два місяці. Наприкінці жовтня його затримання було формалізовано «судом» як «захід обмеження волі» у вигляді тримання під вартою⁵⁵. Станом на 15 листопада він залишався під вартою в Луганську. УВКПЛ наголошує, що тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом не сумісне з міжнародними нормами й створює серйозний ризик катувань і жорстокого поводження⁵⁶.

С. Становище осіб, ув'язнених до початку конфлікту

53. УВКПЛ занепокоєне становищем близько 9 500 ув'язнених, які були засуджені до того, як спалахнув конфлікт⁵⁷, і які досі залишаються у виправних

юридичного зобов'язання, покладеного на держав-учасниць Пакту, ССРР/С/21/Rev.1/Add.13, п.18.

⁵¹ 27 грудня 2017 року 233 особи були звільнені Урядом України й передані на територію, контрольовану «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою». Щонайменше три одночасно звільнені особи, справи яких не були закриті або припинені, були включені до переліку осіб, щодо яких видано ордер на арешт на території, яка контролюється Урядом, тому що вони не з'явилися до суду. Крім того, розслідування тверджень про катування, жорстоке поводження та тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом на території, яка контролюється Урядом, не проводиться.

⁵² Див. також Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 до 15 лютого 2018 року., п. 33; Доповідь УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2018 року, п. 51.

⁵³ Інтерв'ю УВКПЛ 5 вересня, 25 вересня, 8 жовтня, 31 жовтня та 15 листопада 2018 року.

⁵⁴ Він віз препарат (бупренорфін) для замісної підтримувальної терапії, який отримав у лікарні в Києві. З травня 2015 року проведення замісної підтримувальної терапії для пацієнтів, які живуть у «Луганській народній республіці», було зупинено.

⁵⁵ Інтерв'ю УВКПЛ, проведене 2 листопада 2018 року.

⁵⁶ Документ ООН Е/СН.4/1995/34, Доповідь Спеціального доповідача з питань катувань, п. 926(d).

⁵⁷ За оцінкою Державної кримінально-виконавчої служби України до початку конфлікту.

колоніях, розташованих на території, яка контролюється «Луганською народною республікою» та «Донецькою народною республікою»⁵⁸.

54. УВКПЛ задокументувало випадок із двома особами, ув'язненими до початку конфлікту, що походять з Автономної Республіки Крим, які залишаються у виправній колонії у Донецьку і яким «Донецькою народною республікою» було відмовлено у переведенні на територію, яка контролюється Урядом через місце їх походження⁵⁹.

D. Особи, зниклі безвісти

55. УВКПЛ ще раз висловлює свою підтримку щодо прийняття в серпні 2018 року Закону про осіб, які зникли безвісти⁶⁰, що спрямований на врегулювання статусу осіб, які зникли безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом. УВКПЛ із жалем зауважує, що Комісія з питань осіб, зниклих безвісти, не створена, хоча законом передбачено тримісячний строк на її створення⁶¹. Водночас, УВКПЛ із задоволенням зазначає, що після введення кримінальної відповідальності за насильницькі зникнення, станом на 26 жовтня, ведеться слідство у 17 таких справах⁶².

V. Відправлення правосуддя

Щойно я вас побачив, я ніби відчув крила за мою спину; тепер усе буде по закону.

- Адвокат у справі, пов'язаній із конфліктом, про присутність УВКПЛ у суді

56. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ задокументувало 32 випадки порушень права обвинувачених на справедливий судовий розгляд у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, і так само продовження тенденції фізичних нападів на їхніх адвокатів.

A. Право на справедливий судовий розгляд

57. Упродовж звітного періоду українські суди винесли 89 вироків у кримінальних справах, пов'язаних зі збройним конфліктом, в тому числі два

⁵⁸ Категорія «особи, затримані та ув'язнені до початку конфлікту» включає осіб, які були засуджені, та осіб, яких тримали під вартою до того, як спалахнув конфлікт. Серед перших – особи, справи яких були розглянуті українськими судами та особи, справи яких не були розглянуті до початку конфлікту і які подали «апеляції» щодо своїх вироків до «судів» озброєних груп. Серед тих, кого тримали під вартою, - особи, справи яких вже були розглянуті «судами» самопроголошених «республік», і особи, справи яких не були розглянуті «судами» і які, можливо, досі залишаються під вартою. Крім цих категорій, є також особи, на яких продовжила поширюватися дія рішень паралельних структур «здійснення правосуддя» і які були засуджені «судами» на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою». УВКПЛ підкреслює, що немає єдиного реєстру осіб, затриманих та ув'язнених до початку конфлікту, що ускладнює оцінку кількості таких осіб в «республіках».

⁵⁹ Інтерв'ю УВКПЛ, проведені 29 серпня та 30 серпня 2018 р.

⁶⁰ Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» (№ 2505-VIII від 12 липня 2018 р.). Закон набрав чинності 2 серпня 2018 р. Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період із 16 травня до 15 серпня 2018 р., п. 59.

⁶¹ Згідно з п. 3 Розділу IX «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», Кабінет Міністрів має створити Комісію з питань осіб, зниклих безвісти, до 2 листопада 2018 р.

⁶² Інформація, надана Генеральною прокуратурою України у листі від 29 жовтня 2018 р.

виправдувальні вироки⁶³. З них, 52 вироки ґрунтувались на угодах про визнання винуватості. У 23 з таких випадків сторона обвинувачення не надала жодних доказів вини обвинувачених, через що важко оцінити, чи була дотримана належна правова процедура або ж обвинувачені були засуджені через судові помилки. У 20 випадках засуджені особи визнали свою вину. Недотримання права на справедливий судовий розгляд, особливо у кримінальних справах, пов'язаних із збройним конфліктом, підживляє довіру до Уряду і верховенство права.

58. УВКПЛ занепокоєне тим, що деякі особи, затримані у зв'язку з конфліктом, могли визнати вину під примусом, що становить порушення однієї з основних процесуальних гарантій – не бути примушеним свідчити проти самого себе чи до визнання себе винним, зокрема за допомогою психологічного тиску⁶⁴.

59. Один із механізмів здійснення тиску на обвинувачених у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, є досудове тримання під вартою, що часто застосовується автоматично через неоднозначну норму ч. 5 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України⁶⁵. За звітний період, УВКПЛ задокументувало 43 випадки досудового утримання обвинувачених під вартою упродовж двох років⁶⁶. УВКПЛ занепокоєне тим, що прокуратура зловживає тривалим досудовим утриманням під вартою для того, щоб змусити обвинувачених визнати себе винними⁶⁷. УВКПЛ задокументувало 5 випадків, де особи, які заперечували висунуті їм обвинувачення, у підсумку уклали угоду про визнання винуватості, тому що не бачили жодних інших можливостей бути звільненими до закінчення судового розгляду⁶⁸. УВКПЛ наголошує, що досудове тримання під вартою не повинно бути обов'язковим для всіх обвинувачених у конкретному злочині, без урахування індивідуальних обставин⁶⁹.

60. УВКПЛ продовжило фіксувати тривожну тенденцію нападів на адвокатів, які представляють осіб, обвинувачених у злочинах проти національної або громадської безпеки⁷⁰. 28 вересня, близько 15 членів крайньої правої групи⁷¹ «С14» скоїли

⁶³ Зокрема, за обвинуваченнями у скоєнні злочинів проти основ національної безпеки України або злочинів проти громадської безпеки. Статистичні дані з Єдиного державного реєстру судових рішень.

⁶⁴ МПГПП, ст. 14.3(g). У своєму Зауваженні загального порядку № 32 до ст. 14 МПГПП Комітет ООН із прав людини зазначив, що цю гарантію слід розуміти як відсутність «будь-якого прямого чи непрямого фізичного або невинуватого психологічного тиску з боку слідчих органів на обвинувачених, з тим, щоб домогтися визнання вини». Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 14 – Право на рівність перед судами та трибуналами і на справедливий судовий розгляд, п. 41.

⁶⁵ Посилаючись на положення ч. 5 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу, прокурори в більшості випадків не обґрунтовують у своїх клопотаннях необхідність застосування запобіжного заходу, а суди задовольняють ці клопотання без вивчення їх доречності та необхідності. Прокуратура і суди, як вбачається, тлумачать ч. 5 ст. 176 як таку, що вимагає обов'язкового тримання під вартою всіх осіб, обвинувачених у зв'язках із озброєними групами або членстві в них.

⁶⁶ Узагальнена інформація, зібрана УВКПЛ під час моніторингу, інтерв'ю та візити до закладів кримінально-виконавчої системи.

⁶⁷ Див. 22 Доповідь УВКПЛ, з 16 лютого по 15 травня 2018 р.

⁶⁸ Зауваження загального порядку № 35 – стаття 9, п.37: «Занадто тривале досудове тримання під вартою також може ставити під загрозу презумпцію невинуватості, передбачену п. 2 ст. 14».

⁶⁹ Див. заключні зауваження по Аргентині (CCPR/CO/70/ARG, 2000), п. 10, та Шрі Ланці (CCPR/CO/79/LKA, 2003), п. 13.

⁷⁰ Див. 23-тю Доповідь УВКПЛ за період із 16 травня до 15 серпня 2018 р., п. 56.

⁷¹ У цій доповіді термін «крайні праві групи» охоплює політичні партії, рухи та групи, які звинувачують вразливі категорії громадян у соціальних проблемах та підбурюють до нетолерантності та насильства проти них. В Україні крайні праві групи скоювали напади на ромів та інші меншини, зокрема ЛГБТКІ. Своїми діями вони ставлять під сумнів основоположний принцип недискримінації, пропагуючи ідеологію, засновану на расизмі, дискримінації, ксенофобії та пов'язаній з ними нетерпимості. Див. доповіді Спеціального доповідача з питань сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної

фізичний напад на адвоката, який захищав місцевого журналіста, обвинуваченого у державній зраді за його публікації, та вдалися до насильства щодо іншого журналіста, який спостерігав за судовим розглядом; ці факти УВКПЛ спостерігало у Корольовському районному суді м. Житомира. Поліцейські, які прибули після інциденту, не затримали нападників, дозволивши їм залишитися у залі суду, коли після перерви слухання відновилося. УВКПЛ нагадує, що влада зобов'язана забезпечити захист адвокатів у випадках, коли їм загрожують під час виконання ними своїх повноважень⁷².

61. В порушення Мінських домовленостей і Конституції України, на території «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» на людей поширюється дія «законів» та паралельних структур «відправлення правосуддя».

62. У вересні «виконуючий обов'язки голови» «Донецької народної республіки» підписав «закони», які можуть зменшити наявний брак незалежності «військових суддів».⁷³ Також підписаний у вересні «закон» «про міністерство державної безпеки» надає можливість «міністерству державної безпеки» створювати та використовувати спеціальні заклади досудового тримання під вартою для затримання «обвинувачених» у «кримінальних справах» так само, як і осіб, щодо яких застосовується «адміністративний арешт». УВКПЛ занепокоєне тим, що така норма могла бути прийнята з метою розширення повноважень «міністерства державної безпеки» по затриманню, а також його можливостей позбавляти волі осіб без забезпечення достатньою мірою гарантій та захисту.

В. Відповідальність за акти насильства, пов'язані з заворушеннями та порушеннями громадського порядку

63. УВКПЛ продовжила слідкувати за прогресом у розслідуванні вбивств протестувальників у контексті масових зібрань в Україні, зокрема щодо снайпера з лав Внутрішніх військ підозрюваного у вбивстві цивільної особи 20 лютого 2014 року в Києві. У провадженнях за тяжкі порушення прав людини, які були скоєні впродовж масових зібрань 2 травня 2014 року в Одесі, істотного прогресу не спостерігалося.

1. Відповідальність за вбивства протестувальників під час протестів на Майдані

64. УВКПЛ зазначає, що прогрес у розслідуванні вбивства протестувальника біля будівлі СБУ у Хмельницькому 19 лютого 2014 року призупинився⁷⁴. Після відраджень головного підозрюваного до зони Операції об'єднаних сил на сході України, зв'язок з ним зник, в результаті чого 30 липня 2018 року його оголосили у розшук⁷⁵. Протягом звітнього періоду, підозрюваний так і не був затриманий попри обов'язок його військового командування сприяти розслідуванню.

65. УВКПЛ відзначає, що 31 жовтня Управління спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури України повідомило снайперу Внутрішніх військ⁷⁶ про

з ними нетерпимості (А/НRC/35/42 від 26 квітня 2017 р. і А/НRC/18/44 від 21 липня 2011 р.).

⁷² Основні принципи, що стосуються ролі юристів, п. 17.

⁷³ Цей «закон» «про судову систему» встановлює принципи незалежності «судової ланки» від інших ланок влади та скасовує дію попереднього «наказу» щодо «ради міністрів», який визначає «суддів» «військових судів» підпорядкованими «голови» «Донецької народної республіки». Інші відповідні «закони»: «щодо судової системи», «про статус суддів», «про слідчу діяльність», «кримінальний процесуальний кодекс», «про міністерство державної безпеки» та «про прокуратуру».

⁷⁴ Див. 23-тю Доповідь УВКПЛ за період із 16 травня до 15 серпня 2018 р., п. 69.

⁷⁵ 30 липня 2018 р. підозрюваний був включений до списку осіб, які розшукуються. Інформація за посиланням:

<https://wanted.mvs.gov.ua/searchperson/details/?id=3018220708973857>

⁷⁶ «Омега», Сили спеціального призначення антитерористичного загону Внутрішніх військ.

підозру у вбивстві протестувальника на вул. Інститутській у Києві вранці 20 лютого 2014 року. 3 листопада його було взято під варту терміном на 60 діб⁷⁷.

66. Тим часом, судові провадження у справі вбивства 47 інших протестувальників у той самий день на вул. Інститутській триває. УВКПЛ зазначає, що затягнутий судовий процес, що продовжується майже чотири роки, вплинув не лише на права жертв, а й на права тих п'яти обвинувачуваних, які перебувають під вартою: двоє – понад чотири з половиною роки, а троє – майже чотири роки⁷⁸.

2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі

67. УВКПЛ відзначило відсутність істотного прогресу в розслідуваннях і судових провадженнях щодо актів насильства, які мали місце 2 травня 2014 року в Одесі та призвели до загибелі 48 осіб, оскільки досі ніхто не притягнутий до відповідальності за будь-які з цих дій.

68. 26 жовтня 2018 року Київський районний суд м. Одеси постановив повернути до прокуратури обвинувальний акт щодо трьох службовців пожежної охорони, обвинувачених у недбалості під час виконання службових обов'язків⁷⁹. Це вже друге повернення цього обвинувального акту з того часу, коли справу у 2016 році було передано до суду. У справі проти єдиного активіста-прихильника єдності, обвинуваченого у вбивстві, три судових засідання було перенесено через неявку постраждалих і відставку головуючого судді. 15 листопада 2018 року суд задовольнив клопотання захисту щодо розгляду справи судом присяжних⁸⁰.

69. Не досягнуто прогресу у розгляді апеляційної скарги на виправдувальний вирок щодо 19 осіб, обвинувачених у масових заворушеннях у центрі Одеси 2 травня 2014 року, які призвели до загибелі шести чоловіків. 5 жовтня 2018 року Апеляційний суд Миколаївської області для забезпечення явки та запобігання подальшим затримкам у судовому процесі, постановив ухвалу про привід до суду семи виправданих осіб, які регулярно не з'являлися до суду. На наступне засідання 12 листопада, яке було перенесено через хворобу одного судді, з'явилися лише троє з них.

VI. Демократичний/громадянський простір і основоположні свободи

70. Напади на журналістів, працівників засобів масової інформації, активістів громадянського суспільства, а також осіб, які представляють альтернативні соціальні чи політичні погляди, стали дедалі більш відкритими, підживлюючи нетерпимість та дискримінацію в Україні.

71. У рамках моніторингу здійснення основоположних свобод УВКПЛ у звітному періоді задокументувало 59 порушень прав людини щодо таких основоположних свобод, як свобода думки та вираження поглядів, свобода мирних зібрань і об'єднання, свобода релігії або переконань, а також права на захист від дискримінації та права на рівний захист законом. З цих порушень, Українська влада несе відповідальність за 56⁸¹, а озброєні групи – за три порушення.

⁷⁷ Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 3 листопада 2018 р., див. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77715552>

⁷⁸ Двоє обвинувачених були затримані у квітні 2014 р., троє – у лютому 2015 р.

⁷⁹ Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 29 жовтня 2018 р., див. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77449327>

⁸⁰ Судовий розгляд у справі за обвинуваченням в умисному вбивстві під час подій 2 травня 2014 року призначено судом присяжних, див. https://ml.od.court.gov.ua/sud1519/pres-centr/news_new/599757/?fbclid=IwAR0fFXnNNhf7fYr1I71tO1OtpvVeY0lGuMYxKJKJotPkPdQLvhmhggIHXc

⁸¹ За повідомленнями, у 11 випадках напад/втручання було скоєно державними суб'єктами, а у 45 випадках Уряд не запобіг цим нападам, не розслідував їх і (або) не піддав кримінальному переслідуванню відомих виконавців цих нападів.

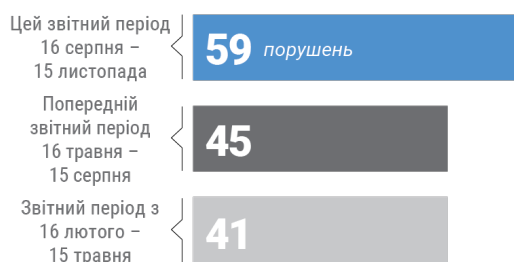
А. Свобода думки та вираження поглядів, свобода засобів масової інформації

72. УВКПЛ спостерігало збереження тенденції випадків посягання на свободу засобів масової інформації, а також свободу думки та вираження поглядів, у яких мали місце жорстокі напади і акти залякування. УВКПЛ задокументувало 24 випадки, відзначивши зростання кількості нападів на працівників ЗМІ, активістів громадянського суспільства і представників політичних партій. Незабезпечення притягнення до відповідальності порушників, які скоюють напади, заохочує порушників, що призводить до нових актів насильства.

ПОРУШЕННЯ ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ДЕМОКРАТИЧНИЙ ПРОСТІР

До уваги беруться порушення таких основоположних свобод, як свобода думки та вираження поглядів, свобода мирних зібрань та об'єднання, свобода релігії, а також право на захист від дискримінації і рівний захист законом.

Дата створення: 22 листопада 2018 Джерело: УВКПЛ, ВПОТС

73. УВКПЛ занепокоєне дедалі більш зухвалим і наочним характером нападів на журналістів. Два напади були скоєні під час ведення прямих репортажів перед камерами. 17 вересня 2018 року журналіст добре відомого телеканалу, який крайні праві групи та групи прихильників єдності часто називають проросійським, зазнав нападу з боку учасників мітингу, що відбувався перед Генеральною прокуратурою⁸². В іншому, схожому випадку 10 жовтня невідомі вилили невідому рідину на журналіста цього ж каналу⁸³. 28 вересня члени крайньої правої групи в присутності УВКПЛ скоїли жорстокий напад на журналіста у приміщенні суду. Співробітники поліції прибули пізніше, але не затримали нападників, які залишалися на місці події⁸⁴.

74. 4 жовтня 2018 року Парламент України вирішив звернутися до Ради національної безпеки і оборони України з пропозицією про застосування економічних санкцій та інших обмежувальних заходів до семи телевізійних компаній, зокрема телеканалів «112» і «News One»⁸⁵. УВКПЛ занепокоєне тим, що такі заходи стануть втручанням у роботу ЗМІ, обмежать свободу вираження поглядів і доступу до інформації та можуть спричинити самоцензуру.

75. 27 серпня 2018 року Печерський районний суд міста Києва надав прокуратурі доступ до даних із мобільного телефону відомої журналістки-розслідувачки Наталії Седлецької⁸⁶. Аналогічне рішення було ухвалено щодо іншої журналістки, яка займається розслідуваннями, - Крістини Бердинських⁸⁷. 18 вересня Європейський суд з прав людини ухвалив застосувати Правило 39 і зобов'язав українську владу

⁸² Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 29 жовтня 2018 р. Відеозапис доступний за посиланням <https://newsone.ua/news/accidents/radikaly-napali-na-zhurnalistku-newsone-v-prjamom-efire-video.html>

⁸³ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 29 жовтня 2018 р.

⁸⁴ Моніторинг судового засідання УВКПЛ, 28 вересня 2018 р. Відеозапис доступний за посиланням <https://www.freshnews.zt.ua/news/shok-sud-nad-vasiliem-muravitskim-drakazhest/>.

⁸⁵ Текст постанови доступний за посиланням <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2589-viii>

⁸⁶ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 27 вересня 2018 р.

⁸⁷ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 27 вересня 2018 р.

утриматися від доступу до даних, що стосуються Наталії Седлецької, згідно з її запитом⁸⁸.

Дрібниця, що отримав ззаду численними руками і ногами по шиї, голові і ребрах. Дрібниця, що не можу тепер вдихнути і, не дай боже, чхнути. Просто сьогодні, по приїзді додому з лікарні, моя дочка побачила це відео і заплакала. І від цих сліз мені стало боляче...

- Журналіст, що був побитий членами крайньої правої групи в залі суду, розмістив в той самий день у соціальних мережах

76. Продовжувалися напади на активістів громадянського суспільства, причому ефективне розслідування таких випадків, як і раніше, не проводилося. У найостаннішому показовому випадку було здійснено постріл у активіста, добре відомого своєю критикою місцевої влади, перед його будинком. Він отримав важке поранення і досі потребує інтенсивного лікування⁸⁹. 4 листопада співробітниця керівного складу Херсонської міської ради, відома своїми антикорупційними поглядами, померла у київській лікарні через сильні опіки, завдані їй у результаті нападу з застосуванням кислоти.

77. Крім того, у звітному періоді мали місце напади і посягання на представників і офіси різних політичних партій⁹⁰. На фоні наближення виборів, які відбудуться у 2019 році, громадянське суспільство, політичні партії та відкритий демократичний простір потребують більш рішучого захисту.

78. На території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», громадянський простір залишився вкрай обмеженим. 11 листопада там були проведені «вибори», які суперечили конституційній та правовій системі України і тому не відповідали духу та букві положень, передбачених Мінськими домовленостями⁹¹.

79. 2 червня 2017 року був затриманий Станіслав Асєєв, журналіст, який висвітлював умови життя на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» для ряду українських та міжнародних засобів масової інформації. Станом на 15 листопада він залишається під вартою на території яка контролюється «Донецькою народною республікою», і його точне місцезнаходження невідоме⁹².

В. Дискримінація, мова ворожнечі, насильство на расовому підґрунті та прояви нетерпимості

1. Випадки насильства і залякування

80. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 14 випадків дискримінації, мови ворожнечі та (або) насильства, спрямованих на осіб, які належать до меншин або дотримуються альтернативних поглядів чи особливих думок. У шести інцидентах мало місце пряме насильство і три погрози насильством із боку членів крайніх правих груп, які часто діють безкарно. УВКПЛ зазначає, що безкарність правопорушників створює загальну атмосферу незахищеності й може заохочувати

⁸⁸ Цей випадок став першим, коли ЄСПЛ застосував тимчасові заходи за Правилем 39 свого Регламенту до справи, що стосується свободи вираження поглядів в Україні.

⁸⁹ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 6 листопада 2018 р.

⁹⁰ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 12 жовтня 2018 р.

⁹¹ Див. Комплекс заходів із виконання Мінських домовленостей, 12 лютого 2015 р., п. 4.

⁹² Зустріч УВКПЛ 10 вересня 2018.

подальше насильство, зокрема напади на відомих членів крайніх правих груп з метою помсти.⁹³

81. УВКПЛ занепокоєне збереженням і посиленням тенденції нападів на осіб, які дотримуються альтернативних поглядів. 19 серпня у Маріуполі близько 30 нествановлених правопорушників здійснили напад на захід проти дискримінації.⁹⁴ В іншому, ще брутальнішому інциденті троє активістів львівської анархістської організації були жорстоко побиті та поранені колючими предметами, організованою групою нападників, імовірно пов'язаних із крайніми правими групами.⁹⁵

82. Хоча відзначається загальна відсутність прогресу в розслідуваннях жорстоких нападів на ромські поселення⁹⁶, позитивним зрушенням було проведення 31 жовтня першого судового засідання у справі про вбивство чоловіка з числа ромів, що сталося 23 червня 2018 року поблизу Львова.

83. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало п'ять нападів на представників спільноти лесбіянок, геїв, бісексуалів, трансгендерних осіб, квірів та інтерсексуалів (ЛГБТКІ)⁹⁷. У найбільш жорстокому інциденті, що трапився 6 вересня у світлий час доби на головній вулиці центру Києва, людина отримала удар ножом від групи нападників, які осипали її гомофобськими епітетами. Жертви таких нападів повідомили УВКПЛ, що поліція рідко (причому виключно на вимогу жертв або їхніх юрисконсультів) кваліфікує такі напади як злочини на ґрунті ненависті, приховуючи мотиви правопорушників і потреби у захисті осіб, які наражаються на небезпеку.⁹⁸

2. Проект закону про державну мову

84. 4 жовтня 2018 року в першому читанні був прийнятий проект закону, спрямованого на посилення ролі офіційної мови, який ляже в основу нової мовної політики⁹⁹. УВКПЛ зазначає, що популяризація національної ідентичності та офіційної мови є законною метою з точки зору прав людини. Проте, стосовно деяких заходів, передбачених у проекті закону, існує занепокоєння щодо їхнього примусового характеру¹⁰⁰ та відповідності міжнародним стандартам у сфері прав людини, особливо стосовно вимог щодо володіння мовою для зайняття посад державної служби, а також вимог щодо використання мови у виборчому процесі, у медіа та комерційній сферах. За відсутності спеціального законодавства, яке б регулювало використання мов меншин в Україні¹⁰¹, положення, передбачені у проекті

⁹³ 10 жовтня у близькому передмісті Борисполя, що поза межами Києва, невідомі особи кинули ручну гранату в квартиру лідера і координатора організації «С14». Національна поліція розслідує цей інцидент як замах на вбивство.

⁹⁴ За повідомленнями, деякі з нападників були одягнені у футболки з символікою «Національного корпусу».

⁹⁵ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 27 вересня 2018 р.

⁹⁶ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 травня до 15 серпня 2018 р., п. 91.

⁹⁷ У цій доповіді акронім ЛГБТКІ означає лесбіянок, геїв, бісексуалів, трансгендерних осіб, квірів та інтерсексуалів і відповідні спільноти. УВКПЛ відомо про несумісність поглядів із деякими зі згаданих груп. Цей термін використовується як широке поняття, що охоплює якомога більше осіб, які зазнають дискримінації за ознакою статі.

⁹⁸ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 13 вересня і 22 серпня 2018 р.

⁹⁹ Проект Закону про забезпечення функціонування української мови як державної, № 5670-д від 9 червня 2017 р., доступний за посиланням http://w1.l.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994

¹⁰⁰ Відповідно до законопроекту, державна мова заохочується переважно за допомогою законодавчих обмежень, як-от вимоги щодо володіння мовою для працевлаштування та приписування обов'язкового використання державної мови у різних сферах, а також за допомогою каральних заходів, наприклад створення спеціальних урядових органів, відповідальних за контроль виконання мовного закону й накладання санкцій на його порушників.

¹⁰¹ Після того, як у лютому 2018 р. за рішенням Конституційного Суду втратив чинність закон, що встановлював основи державної мовної політики, у національній правовій базі утворилася прогалина. Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період із 16 лютого до 15 травня 2018 р., п. 85.

закону, не створюють надійних правових гарантій для забезпечення дотримання Україною своїх зобов'язань¹⁰² у сфері захисту мов меншин. Наразі національне законодавство регулює питання захисту мов меншин лише епізодично: у сферах освіти¹⁰³ та телебачення і радіомовлення¹⁰⁴. Що стосується конкретно освіти, УВКПЛ відзначає відсутність прогресу у виконанні рекомендацій Венеційської комісії щодо мови викладання у державних і комунальних закладах освіти¹⁰⁵.

С. Свобода мирних зібрань та об'єднання

85. Хоча УВКПЛ схвалює безперервний прогрес у вжитті заходів реагування і запобігання з метою підтримання порядку для захисту громадянського суспільства під час публічних демонстрацій та процесій, воно, як і раніше, занепокоєне продовженням актів насильства, спрямованих проти свободи мирних зібрань і свободи об'єднання. Те, що правоохоронні органи не реагують на акти насильства, не висувають відповідні обвинувачення і не проводять належні розслідування, є особливо тривожним у контексті виборів, що наближаються.

86. УВКПЛ продовжило документувати випадки зриву мирних зібрань крайніми правими групами. 11 і 12 жовтня два заходи ЛГБТКІ-спільноти, що мали відбутися один за одним у Харкові, були зірвані членами крайніх правих груп, які здійснювали фізичні напади на учасників заходів і залякували їх¹⁰⁶. Учасники першого заходу зазнали травм, які не становлять загрози для життя, і подали скарги до поліції.

87. Притягненню членів цих крайніх правих груп до відповідальності заважають неефективні розслідування. УВКПЛ задокументувало випадок, коли захід, організований центристською політичною партією в Києві 6 липня 2018 року, був зірваний крайніми правими групами, які жорстоко побили лідера цієї поміркованої політичної партії. Попри наявність переконливих доказів, за звітний період поліція не ідентифікувала нападників і відкрила кримінальну справу лише за фактом насильства, не взявши до уваги факт зриву зібрання¹⁰⁷.

88. УВКПЛ вітає ефективне планування і вжиття поліцією заходів під час маршу «Одеса Прайд», що пройшов 18 серпня¹⁰⁸. Крім того, численні заходи з нагоди Дня захисника Вітчизни, проведені 14 жовтня на всій території України, відбулися без серйозних інцидентів¹⁰⁹. Близько 30 тис. людей узяло участь у головному з цих заходів у Києві, який підтримали крайні праві групи. Незважаючи на повідомлення про погрози нападів на храми Української Православної Церкви (див. нижче розділ «Свобода релігії або переконань»), захід відбувся без серйозних порушень безпеки і був забезпечений належним захистом із боку поліції та Національної гвардії.¹¹⁰

¹⁰² Перелік положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, ратифікованої Україною, доступний за посиланням <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/802-15>

¹⁰³ Ст. 7 Закону України «Про освіту», № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р. Див. Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., пп. 155-160; за період із 17 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 136.

¹⁰⁴ Ст. 10 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», № 3759-XII від 21 грудня 1993 р.

¹⁰⁵ Висновок № 902/2017 щодо положень Закону «Про освіту» від 5 вересня 2017 р., які стосуються використання державної мови та мов меншин і інших мов у освіті, прийнятий Венеційською комісією на її 113-му пленарному засіданні (8-9 грудня 2017 р.). Див. також Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 136.

¹⁰⁶ Організація «Фрайкорпс» узяла на себе відповідальність за інцидент 11 жовтня і дала клятву припинити всі заходи ЛГБТКІ у Харкові. 12 жовтня активісти «Фрайкорпс» і «Правого сектора» прибули на інший захід ЛГБТКІ, але були відгороджені від учасників мітингу поліцією і змогли лише усно образити представників ЛГБТКІ-спільноти.

¹⁰⁷ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 12 жовтня 2018 р.

¹⁰⁸ Моніторинг УВКПЛ, 18 серпня 2018 р.

¹⁰⁹ З 2014 р. встановлено нове свято на честь захисників України. Дата 14 жовтня співпадає з датою православного свята – «Покрови», або «Покрови Пресвятої Богородиці».

¹¹⁰ Моніторинг УВКПЛ, 14 жовтня 2018 р.

89. На території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», можливість реалізації громадянами свободи мирних зібрань залишається дуже обмеженою. Упродовж усього звітного періоду УВКПЛ не отримало інформації про жодні публічні заходи, крім тих, що проводилися за ініціативою та за підтримки «влади». Обмеження на проведення публічних зібрань, запроваджені раніше, залишаються «чинними» у «Луганській народній республіці».¹¹¹

D. Свобода релігії або переконань

Наша задача – щоб вас не було зовсім.

- Представник “правоохоронних органів” озброєних груп в розмові зі священнослужителем Християнської євангельської церкви

90. УВКПЛ стежило за посиленням напруженості між Православними церквами і громадами в Україні, в контексті подій щодо надання автокефалії «новій» церкві, яка об’єднає різні Православні конфесії у країні. 11 жовтня 2018, Святий та Священний Синод Константинопольського Патріархату у Стамбулі прийняв рішення про «продовження процедури надання автокефалії Церкві України».¹¹² Українська Православна Церква Київського Патріархату і Українська Православна Церква Московського Патріархату дотримуються протилежних поглядів щодо автокефалії такої «нової» Православної Церкви в Україні.

91. Це протиріччя між Патріархатами загострює напруженість між парафіянами і призводить до фізичних і вербальних атак проти священнослужителів і церковного майна. Зокрема, Українська Православна Церква Московського Патріархату повідомила про один такий напад на приміщення цієї церкви у Івано-Франківську. Священнослужителі також повідомляють про погрози нападів на їхні храми.¹¹³ 15 листопада невстановленими особами був скоєний напад з метою підпалу на церкву Св. Андрія у Києві, яка раніше, була передана у підпорядкування Константинопольського Патріархату. Беручи до уваги підвищену напруженість між Православними громадами, УВКПЛ закликає усі зацікавлені групи і осіб прийняти усі необхідні заходи щоб запобігти подальшій ескалації напруженості.

92. УВКПЛ зберігає занепокоєння щодо подальшого звуження свободи релігії або переконань на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою» через визнання євангелічних християнських напрямів екстремістськими організаціями.¹¹⁴ Свідки Єгови повідомляють що на території, контрольованій «Донецькою народною республікою», на них

¹¹¹ Див. доповідь УВКПЛ за період із 16 до 15 серпня, п. 100.

¹¹² У своєму оголошенні від 11 Жовтня 2018 року, Святий та Священний Синод вирішив: «відновити рішення, яке було раніше прийняте Константинопольським Патріархатом продовжити процедуру надання Автокефалії церкві України» і «скасувати зобов’язання запроваджене Листом Синоду від 1686 року, виданого в обставинах того часу, яке надавало у порядку ікомонії Московському Патріархату право призначати в духовний сан Київського Митрополита». Повний текст оголошення Константинопольського Патріархату від 11 жовтня 2018 доступний за посиланням: <https://www.patriarchate.org/-/communiq-1>

¹¹³ 18 вересня 2018 р. намісник Києво-Печерської Лаври, митрополит Вишгородський і Чорнобильський Павло опублікував відеозапис, у якому повідомив про отримання погроз про те, що монастир Києво-Печерської Лаври буде конфіскований, а також про можливі провокації проти інших церковних будівель і монастирів, пов’язаних з Українською Православною Церквою Московського Патріархату. Невдовзі після цього він і ще декілька священників були занесені у базу даних веб-сайту «Миротворець».

¹¹⁴ Інтерв’ю, проведені УВКПЛ 12 та 26 вересня 2018, УВКПЛ зустріч 24 жовтня 2018.

продовжується тиск що впливає на їх можливість богослужіння та користування приміщеннями.¹¹⁵ 26 вересня «верховний суд» «Донецької народної республіки» постановив заборонити релігійну діяльність Свідків Єгови як незаконну, назвавши їх екстремістською організацією.

93. Оскільки незареєстровані релігійні організації вважалися «незаконними» ще до закінчення терміну реєстрації, їхні богослужіння зривалися «владою», яка посилювалася на «положення» про обмеження публічних зібрань.¹¹⁶ Через такі обмеження, про які повідомлялося як у «Донецькій народній республіці», так і у «Луганській народній республіці» - деякі релігійні організації не могли користуватися своїми культовими спорудами через побоювання можливої конфіскації або опечатування їхніх приміщень.¹¹⁷

Е. Вибірчі права

94. УВКПЛ продовжує висловлювати занепокоєння щодо системи реєстрації виборців, що створює перешкоди для участі ВПО у парламентських¹¹⁸ та місцевих виборах в Україні. Українська влада стверджує, що реєстрація місця проживання ВПО має тимчасовий характер, тоді як право участі в місцевих виборах надається тим, хто має постійну реєстрацію на відповідній території. Це може вплинути приблизно на 1 млн. ВПО у всій країні.

VII. Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі

Допоки ви будете відмовлятися свідчити, ми будемо відхиляти усі запити про сімейні візити від ваших родичів.

- Слідчий ФСБ підзахисному у справі Хізб ут-Тахрір

95. Російська Федерація продовжила застосовувати у Криму та місті Севастополі свої закони, порушуючи цим установлене міжнародним гуманітарним правом зобов'язання дотримуватися законодавства окупованої території¹¹⁹. Імплементация законодавства Російської Федерації обмежує реалізацію основоположних свобод і використовується для придушення інакодумства на півострові.

96. УВКПЛ продовжило фіксувати систематичні порушення прав людини в Криму, зокрема необґрунтовані обмеження свободи думки та вираження поглядів, свободи пересування, порушення права зберігати свою ідентичність, культуру та традиції і майнових прав. У цілому впродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 44 порушень, причому 43 з них мали місце у звітньому періоді. Уряд Російської Федерації несе відповідальність за 32 з них, а Уряд України – за 11¹²⁰.

¹¹⁵ Див. також Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 99.

¹¹⁶ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 12 і 26 вересня 2018 р.

¹¹⁷ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 26 вересня 2018 р.

¹¹⁸ ВПО не можуть голосувати за мажоритарні місця в парламенті (50% місць).

¹¹⁹ Див. Конвенцію про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. (четверту Женевську конвенцію); ст. 43 Положення про закони та звичаї сухопутної війни, Додаток до Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни, Гаага, 18 жовтня 1907 р.; ст. 64 четвертої Женевської Конвенції 1949 р.

¹²⁰ Порушення, за які відповідальний Уряд України, не обов'язково мали місце в самому Криму, а стосувалися подій на материковій частині України, що стосується ситуації в Криму. Вони пов'язані зі свободою пересування, доступом до державних послуг і правом власності.

А. Свобода думки та вираження поглядів

97. У Криму зберігалися необґрунтовані обмеження основоположних свобод, запроваджені Російською Федерацією шляхом свавільного і надмірно широкого застосування її законодавства про протидію екстремізму¹²¹.

98. У звітному періоді, щонайменше п'ятеро мешканців Криму (трьох чоловіків і дві жінки, усі – кримські татари) були засуджені за обвинуваченнями, пов'язаними з екстремізмом, за наявність у них матеріалів або за розміщення ними у соціальних мережах інформації, що вважаються «екстремістськими» або «терористичними». 4 вересня три члена сім'ї – батько, мати і дочка – були визнані винними в екстремізмі за розміщення на своїх сторінках у соціальній мережі відео з каналу YouTube про публічний мітинг, який відбувся в Сімферополі ще у вересні 2013 року¹²². У всіх трьох справах суд установив, що вищезгадане відео містило символи «Хізб ут-Тахрір», релігійної організації, забороненої в Російській Федерації як «терористична». Батько провів 10 діб під адміністративним арештом, а мати й дочка за рішенням суду повинні були сплатити штраф. Ще в одному показовому випадку, 20 вересня, кримський татарин-лікар феодосійської міської лікарні був визнаний винним у тероризмі, оскільки органи влади Російської Федерації знайшли у приміщенні лікарні три ісламські книги, що вважаються «екстремістськими»¹²³.

99. Органи влади Російської Федерації застосовують у Криму законодавство про протидію екстремізму у свавільний та вибірковий спосіб, щоб придушувати інакودумство, вселяти страх і заперечувати плюралізм думок. Серед громадян, які зазнають такого переслідування, - особи, які раніше висловлювали думки, що суперечать позиції влади Російської Федерації, публічно підтримували інших осіб, обвинувачених у тероризмі, симпатизували організаціям, забороненим у Російській Федерації, або вважалися пов'язаними з такими організаціями.

100. УВКПЛ зауважує, що такі непропорційні обмеження права поширювати інформацію та ідеї серйозно підривають свободу вираження поглядів, гарантовану міжнародними договорами в галузі прав людини, зокрема тими, стороною яких є Російська Федерація¹²⁴. Більше того, застосування Російською Федерацією в Криму законодавства про протидію екстремізму становить порушення її зобов'язання як окупаційної держави дотримуватися кримінального законодавства окупованої території¹²⁵.

В. Позбавлення волі

101. Відбулися істотні зміни у становищі п'яти членів екіпажу рибальського судна ЯМК-0041 із материкової частини України, затриманого органами влади Російської Федерації 4 травня 2018 року у Чорному морі. Лише одному членові екіпажу було висунуто офіційні обвинувачення у незаконному рибальстві, і залишено під вартою. Четверо інших членів екіпажу були переведені на військову базу в Балаклаві, де їх тримали без правових підстав до їх звільнення 25 червня. Попри відсутність адміністративних або кримінальних обвинувачень проти них, співробітники ФСБ Росії вилучили в них паспорти й заборонили залишати півострів¹²⁶. Впродовж періоду позбавлення волі жертви перебували у будинку поблизу Севастополя під постійним наглядом ФСБ з обмеженням доступу і контактів із зовнішнім світом¹²⁷.

102. 14 жовтня 2018 року одному з рибалок було дозволено повернутися на материкову частину України для участі у похороні його матері. Пізніше, 30 жовтня,

¹²¹ Див. також другу тематичну доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 13 вересня 2017 р. – 30 червня 2018 р., п. 46.

¹²² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 2 жовтня 2018 р.

¹²³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 вересня 2018 р.

¹²⁴ Див. ст. 19 МПГПП і ст. 10 ЄКПЛ.

¹²⁵ Див. ст. 64 четвертої Женевської конвенції.

¹²⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 30 серпня 2018 р.

¹²⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 жовтня 2018 р.

органи влади Російської Федерації дозволили іншим трьом морякам з судна ЯМК-0041 залишити півострів¹²⁸. 1 листопада капітана судна було звільнено зі слідчого ізолятора. Станом на 15 листопада він перебуває в Криму на умовах підписки про невийзд.

С. Право зберігати свою ідентичність, культуру і традиції та свобода об'єднання

103. УВКПЛ відзначило, що з початку окупації триває звуження можливостей проявляти українську ідентичність та користуватися надбаннями української культури в Криму¹²⁹.

104. 29 серпня 2018 року співробітники правоохоронних органів провели обшук у будинку активістки Українського культурного центру й під час допиту попередили її про те, що їй будуть висунуті обвинувачення в екстремізмі¹³⁰. Вона була змушена поїхати з Кримського півострову, виходячи з цілком обґрунтованих побоювань переслідування. З 2017 року цю активістку неодноразово викликали на допити під приводом «проведення бесід» до різних правоохоронних органів, де працівники ФСБ, погрожуючи, розпитували її про її проукраїнські погляди й діяльність Українського культурного центру.

105. УВКПЛ нагадує, що у серпні 2017 року за схожих обставин був змушений залишити Крим ще один колишній активіст Українського культурного центру¹³¹. Український культурний центр – одна з небагатьох організацій у Криму, яка продовжила пропагувати українську культуру шляхом проведення публічних заходів і пам'ятних акцій з початку окупації. Кількість його активістів значно зменшилася через страх стати жертвою переслідування та періодичні «попередження» з боку правоохоронних органів щодо небажаності ведення «нерозсудливої діяльності». Проблема звуження громадянського простору для пропагування української культури загострюється через зменшення доступності української мови в освітній сфері у Криму¹³².

Д. Майнові права і рівний доступ до державних послуг

106. Незважаючи на продовження окупації Кримського півострова Російською Федерацією, Уряд України має передбачені міжнародним правом зобов'язання не перешкоджати здійсненню права нинішніх або колишніх мешканців Криму на майно, а також використовувати всі наявні в його розпорядженні правові та дипломатичні засоби для того, щоб забезпечити дотримання прав людини мешканців Криму.¹³³

---

¹²⁸ Того ж дня органи влади Російської Федерації у Криму також дозволили повернутися додому чотирьом членам екіпажу ще одного рибальського судна, ЯОД – 2105 (усі – з материкової частини України), затриманого у Чорному морі 28 серпня 2018 р. Водночас семеро членів екіпажу судна «Норд», заарештованого Державною прикордонною службою України в Азовському морі 25 березня, повернулися до Криму після кількох безуспішних спроб виїхати з материкової частини України за проїзними документами, виданими Російською Федерацією.

¹²⁹ Ст. 27 МППП говорить: «У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою». Див. першу тематичну доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), пп. 182-186.

¹³⁰ Інтерв'ю, проведені ММПЛ 26 вересня, 27 вересня і 9 жовтня 2018 р.

¹³¹ Перша тематична доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), п. 169.

¹³² Щодо права на освіту рідними мовами див. другу тематичну доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 13 вересня 2017 р. – 30 червня 2018 р., пп. 68-71.

¹³³ Комітет із прав людини, Заключні зауваження щодо Молдови (CCPR/C/MDA/CO/2(2009); ЄСПЛ, справа «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia), 8 липня 2004 р., п. 331.

107. УВКПЛ відзначає стійку тенденцію продовження порушень майнових прав нинішніх і колишніх мешканців Криму державним банком «ПриватБанк».¹³⁴ Невдовзі після початку окупації ощадні рахунки клієнтів банку в Криму були заблоковані, що негативно вплинуло на соціально-економічні права і джерела засобів до існування мешканців Криму.¹³⁵ В одному випадку «ПриватБанк» відмовив літній парі з Керчі в доступі до значної суми заощаджень, які їм були потрібні для необхідного лікування онкологічного захворювання.¹³⁶ «ПриватБанк» виправдовує свої дії посиланням на українське законодавство, яким визначено статус Криму як окупованої території і припинено діяльність банків на півострові.

VIII. Технічне співробітництво і розбудова спроможності

108. УВКПЛ продовжує здійснювати заходи з технічного співробітництва і розбудови спроможності, спрямовані на надання Урядові та громадянському суспільству допомоги в захисті та утвердженні прав людини в Україні.

109. 16 серпня і 1 листопада 2018 року в рамках програми підготовки до офіційного розгортання офіцерів Управління цивільно-військового співробітництва (УЦВС) УВКПЛ провело тренінг з питань запобігання свавільному триманню під вартою, катуванням і сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, а також із питань захисту свободи пересування і житлових, земельних та майнових прав приблизно для 62 військовослужбовців (зокрема 7 жінок), які будуть направлені на схід України у рамках цивільно-військового співробітництва. УВКПЛ бере участь у програмі підготовки до розгортання з вересня 2017 року і за цей час провело сім тренінгів для більш ніж 212 офіцерів. 6 листопада УВКПЛ надало експертну підтримку у тренінгу з питань обліку жертв серед цивільного населення для 13 офіцерів УЦВС (зокрема 2 жінок), які працюватимуть із Групою зі зменшення втрат серед цивільного населення (ГЗВЦ), створеною в рамках Операції об'єднаних сил.

110. УВКПЛ направило відповідальним особам 24 повідомлення про можливі порушення прав людини. Питання щодо 20 із цих випадків було порушено перед Урядом України: у 4 із цих випадків порушення були повністю усунуті а в 6 із цих випадків частково усунуті. Питання щодо чотирьох із цих випадків було порушено перед «уповноваженим з прав людини» «Донецької народної республіки»: у одному із цих випадків порушення були частково усунуті.

111. 9 листопада УВКПЛ поділилося з Парламентом із результатами свого аналізу і рекомендаціями щодо проекту закону про політику стосовно державної мови¹³⁷ і запропонувало подальшу допомогу з метою забезпечення приведення законопроекту у відповідність з міжнародними стандартами.

IX. Висновки та рекомендації

112. Триває вже п'ятий рік конфлікту на сході України, що сприяє розколам в українському суспільстві, які ще більше підривають перспективи забезпечення миру і стабільності. УВКПЛ задокументувало порушення і зловживання, скоєні всіма сторонами конфлікту щодо цивільного населення з обох боків від лінії зіткнення. Загалом кількість жертв серед цивільного населення продовжила зменшуватися як у звітному періоді – частково завдяки двом послідовним перемир'ям, погодженим Тристоронньою контактною групою в Мінську, так і у 2018 році в цілому порівняно з попередніми роками. Разом з тим, цивільне населення, що проживає у зоні конфлікту

¹³⁴ Уряд України володіє 100% акцій банку через Міністерство фінансів України.

¹³⁵ Ця проблема загострюється українською законодавчою базою, яка не визнає осіб, адреса реєстрації котрих знаходиться у Криму, «резидентами» України для цілей банківського обслуговування. Див. щодо цього питання Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 130.

¹³⁶ Чоловік помер від раку в 2017 р. Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 4 жовтня 2018 р.

¹³⁷ Проект Закону про забезпечення функціонування української мови як державної, № 5670-д від 9 червня 2017 р., доступний за посиланням http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994

на сході України, як і раніше, потерпало від сукупних наслідків конфлікту; підходи та дії сторін конфлікту сприяють труднощам, з якими стикаються люди, ускладнюючи їхній доступ до пенсій, перешкоджаючи безпечному та ефективному пересуванню, й створюючи для них виклики, небезпечні для життя.

113. Багато задокументованих порушень прав людини є результатом регулярних структурних і системних проблем. Вирішення цих питань починається з забезпечення відповідальності за порушення прав людини, що сприяло б також відновленню довіри до державних інституцій і верховенства права. У цьому контексті УВКПЛ із жалем відзначає обмежений прогрес у розслідуванні і кримінальному переслідуванні осіб, відповідальних за вбивства під час протестів на Майдані та 2 травня 2014 року в Одесі.

114. УВКПЛ, як і раніше, занепокоєне тим, що системна безкарність сприяє заохоченню нападів на журналістів, активістів громадянського суспільства, адвокатів і політичних опонентів. Такі напади, що стали дедалі більш відкритими, живлять нетерпимість та дискримінацію, створюють небезпеку придушення свободи вираження поглядів і руйнування верховенства права, що є невід'ємними елементами забезпечення доброчесності наступних президентських і парламентських виборів, які відбудуться у 2019 році.

115. Серйозне занепокоєння, як і раніше, викликає ситуація щодо прав людини в Криму, оскільки Російська Федерація продовжила застосовувати до мешканців півострова своє законодавство всупереч своїм зобов'язанням, установленим для окупаційної держави четвертою Женевською конвенцією. Серед інших систематичних порушень прав людини, задокументованих УВКПЛ, - необґрунтовані обмеження свободи думки, вираження поглядів і об'єднання, свободи пересування, порушення права зберігати свою ідентичність, культуру та традиції, а також майнових прав. Крім того, Російська Федерація, окупаційна держава у Криму, не надала УВКПЛ доступу на півострів, якого вимагають резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262, 71/205 і 72/190.

116. **Більшість рекомендацій, наданих у попередніх доповідях УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, не було виконано, і вони залишаються актуальними. УВКПЛ також надає такі рекомендації, виходячи з проблем, виявлених у період із 16 серпня до 15 листопада 2018 року:**

117. Органам державної влади України:

Кабінету Міністрів

- a) **Забезпечити, щоб у політичні підходи щодо сходу України було підтверджено, що в Уряді залишаються зобов'язання використовувати всі наявні в його розпорядженні правові та дипломатичні засоби для того, щоб забезпечити дотримання прав людини населення території, яка ним не контролюється¹³⁸;**
- b) **Сприяти вільному і безперешкодному проходженню цивільних осіб через лінію зіткнення, знявши не обов'язкові та непропорційні обмеження, забезпечити свободу пересування на всіх пунктах пропуску, забезпечити, щоб особи, зареєстроване місце проживання яких знаходиться на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» і «Луганською народною республікою», не підлягали додатковим дискримінаційним перевіркам.**
- c) **Забезпечити оперативне і повномасштабне введення в дію Закону «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», зокрема шляхом надання достатніх ресурсів для ефективної реалізації мандату Комісії з питань осіб, зниклих безвісти.**

¹³⁸ Комітет із прав людини, Заключні зауваження щодо Молдови (CCPR/C/MDA/CO/2(2009)); ЄСПЛ, справа «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia), 8 липня 2004 р., п. 331.

- d) Прийняти комплексну державну політику та механізм правового захисту і відшкодування для осіб, поранених унаслідок бойових дій, та родичів загиблих під час бойових дій відповідно до міжнародних норм.¹³⁹
- e) Усунути перешкоди, які не дозволяють усім громадянам користуватися рівним доступом до пенсій незалежно від місця їх проживання або наявності реєстрації як ВПО.
- f) Міністерству юстиції – створити електронний реєстр засуджених осіб і осіб, які перебували під вартою у досудовому порядку на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», до початку конфлікту.
- g) Міністерству Оборони України – сприяти документуванню пошкоджень і руйнувань цивільних будівель, спричинених військовими діями.

Парламенту:

- h) На основі консультацій з усіма відповідними зацікавленими сторонами виробити збалансовану мовну політику, яка забезпечувала б справедливе співвідношення між захистом прав меншин і збереженням державної мови як інструмента єднання суспільства; звернутися за висновком Венеційської комісії щодо проекту такої політики та сумлінно виконати її рекомендації.
- i) Прийняти законодавство, яке забезпечить можливість створення всеосяжного механізму реституції майна та компенсації за його пошкодження, знищення або використання у військових цілях.
- j) Прийняти законодавство, яке забезпечує можливість повноцінної участі ВПО у всіх наступних виборах.
- k) Прискорити ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду

Судам і суддям

- l) Судам – застосовувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до осіб, обвинувачених у злочинах проти національної та (або) громадської безпеки, відповідно до судової практики ЄСПЛ, щоб уникнути загальної практики автоматичного тримання під вартою за ч. 5 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу без ретельного вивчення доречності та необхідності цього заходу.
- m) До затвердження угод про визнання винуватості у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, вивчати їх на предмет того, чи були вони укладені без здійснення тиску на обвинувачених, зокрема шляхом тривалого досудового тримання під вартою.

Правоохоронним органам

- n) Забезпечити належну кваліфікацію, ефективно і своєчасно розслідування актів насильства проти груп ризику (таких як журналісти, громадянські активісти, політичні опоненти тощо), а також притягнення до відповідальності осіб, які їх скоїли, незалежно від їхнього членства у крайніх правих групах або будь-яких інших організаціях.
- o) Забезпечити безпеку всіх спеціалістів, які надають правову допомогу особам, обвинуваченим у злочинах проти національної та (або) громадської безпеки, та гарантувати негайне і ефективно розслідування всіх випадків втручання в їхню професійну діяльність.

¹³⁹ Зокрема, Основних принципів та керівних положень ООН, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного прав.

Державним і місцевим органам влади

- р) Військово-цивільним адміністраціям Донецької та Луганської областей – послідовно і без дискримінації забезпечити рішення житлової проблеми постраждалого від конфлікту населення сіл і селищ, які постраждали від бойових дій.

118. Усім сторонам, які беруть участь у бойових діях у Донецькій та Луганській областях, зокрема Збройним Силам України та озброєним групам самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»:

- а) Покласти край конфлікту шляхом суворого дотримання режиму припинення вогню та виконання інших зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, зокрема, щодо відведення заборонених видів озброєнь та розведення сил і засобів.
- б) Забезпечити повне дотримання таких основоположних принципів міжнародного гуманітарного права, як заборона невибіркових нападів, пропорційність та вжиття запобіжних заходів, зокрема шляхом негайного припинення використання зброї невибіркової дії у районах, населених і використовуваних цивільними особами, зокрема зброї з широким радіусом ураження або зброї, здатної доставляти боєприпаси для одночасного ураження цілей на значних площах.
- в) Вжити всіх можливих запобіжних заходів для зведення до мінімуму шкоди для цивільного населення під час операцій, зокрема шляхом розташування військових цілей, таких як збройні сили та зброю, поза межами густонаселених районів, та утримання від навмисних прицільних ударів по цивільних особах або цивільних об'єктах, зокрема об'єктах, які є життєво важливими для цивільного населення, наприклад таких як інфраструктура водопостачання.
- г) Знешкодити міни та вибухонебезпечні пережитки війни, вжити заходи для захисту цивільного населення від дії цієї зброї, сприяти зусиллям міжнародних і неурядових організацій, що працюють у цій сфері.
- д) Додержуватися обов'язкових для виконання норм міжнародного гуманітарного права і забезпечити, щоб особи, яких тримаються під вартою, були захищені від небезпек збройного конфлікту, місця тримання під вартою не розташовувалися поблизу зон бойових дій, а особи, яких тримають під вартою, евакуювалися у випадку виникнення для них небезпеки внаслідок збройного конфлікту¹⁴⁰.
- е) Вжити практичних заходів для того, щоб дозволити та сприяти добровільному переведенню всіх осіб, ув'язнених до початку конфлікту, на територію, контрольовану Урядом.

119. Самопроголошеній «Донецькій народній республіці» та самопроголошеній «Луганській народній республіці»:

- а) забезпечити повне відновлення діяльності УВКПЛ;
- б) забезпечити УВКПЛ і іншим міжнародним спостерігачам безперешкодний і конфіденційний доступ до осіб, яких тримають під вартою на території, яку вони контролюють;

¹⁴⁰ Ст. 5(1)(b) та 5(2)(c) Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій передбачають, що особам, позбавленим волі, надається захист від небезпек збройного конфлікту; що місця тримання під вартою не повинні бути розміщені поблизу зони бойових дій, а особи, позбавлені волі, мають бути евакуювані, коли місця їх затримання зазнають прямої небезпеки в результаті збройного конфлікту, якщо їх евакуація може бути здійснена в досить безпечних умовах.

- c) негайно звільнити всіх осіб, свавільно позбавлених волі, особливо тих, кого тримають під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, і надати інформацію про їх місцезнаходження їхнім сім'ям.

120. У контексті Криму Уряду Російської Федерації як окупаційній державі:

- a) виконати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 72/190 від 19 грудня 2017 року, зокрема шляхом забезпечення належного і безперешкодного доступу міжнародних моніторингових місій з прав людини та неурядових правозахисних організацій до Криму;
- b) дотримуватися законів, які були чинними в Криму у 2014 році до початку окупації, зокрема утримуватися від примусового запровадження в Криму законодавства Російської Федерації;
- c) вжити всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб усі мешканці Криму, без дискримінації за будь-якими ознаками, могли користуватися свободою вираження поглядів, свободою мирних зібрань і об'єднання, свободою думки, совісті та релігії;
- d) припинити практику застосування законодавства про екстремізм, тероризм і сепаратизм для кримінального переслідування свободи слова і мирної поведінки, а також припинити кримінальне переслідування кримських мешканців за наявність у них публікацій або розміщення у соціальних мережах матеріалів, які не становлять закликів до дискримінації або насильства;
- e) забезпечити безперешкодну свободу пересування між Кримом і материковою частиною України та покласти край практиці затримання осіб, які перебувають під захистом, на адміністративній межі та у територіальних водах, суміжних із Кримом;
- f) дозволити вільний прояв у Криму власних традицій та культурної ідентичності, зокрема безперешкодне функціонування громадських організацій та відзначення важливих подій.

121. У контексті Криму Уряду України:

- a) дотримуватись своїх зобов'язань з прав людини по відношенню до мешканців Криму; у зв'язку з цим, використовувати усі можливі правові і дипломатичні засоби;
- b) поважати право власності, включаючи заощадження які зберігаються у банках і фінансових установах теперішніх і колишніх мешканців Криму; спростити доступ теперішніх і колишніх мешканців Криму до банківських послуг, які надаються на материковій частині України.

122. Міжнародній спільноті:

- a) продовжувати застосовувати всі дипломатичні засоби для змушення всіх сторін до негайного припинення бойових дій та виконання всіх зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, наголошуючи на тому, що збройний конфлікт, який триває, спричиняє страждання цивільного населення і підриває перспективи досягнення стабільності, миру та примирення;
- b) застосувати весь можливий вплив, щоб забезпечити безперешкодний доступ та діяльність УВКПЛ на територію, яка контролюється «Донецькою народною республікою», «Луганською народною республікою» і у Криму.